O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O’RTA

MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

FILOLOGIYA FAKULTETI

O’ZBEK FILOLOGIYASI KAFEDRASI

IV KURS KUNDUZGI BO’LIM BITIRUVCHISI

NING

“ERKINVOHIDOV – SHOIR VA MUNAQQID”

mavzusidagi

5220100 – Filologiya (o’zbek filologiyasi) yo’nalishida bakalavr ilmiy darajasini olish uchun yozgan

MALAKAVIY BITIRUV ISHI

(2015-2016 - o’quv yili)

Ilmiy rahbar: ____________________

Buxoro - 2016

REJA:

KIRISH

ISHNING UMUMIY TAVSIFI

IBOB. ERKINVOHIDOV – SHOIR VA MUNAQQID

ErkinVohidovhayotivaijodiyfaoliyatihaqida

1.1. Adabiyot, ijodhaqidagiadabiy-tanqidiyqarashlari

IIBOB.E.VOHIDOVNING MUNAQQIDLIK MAHORATI

2.1. Adabiysuhbatlardashoirvatanqidchiqiyofasi

2.2. Tanqidchivaadabiyjarayon

XULOSA

FOYDALANILGANADABIYOTLARRO`YXATI

KIRISH

Mavzuningdolzarbligi. Respublikamizdabosqichma-bosqichamalgaoshirilayotganyangilanishjarayonima’naviyatsohasidahamjadaldavom etmoqda. Mustaqillikmafkurasivamilliyg’oyakishilarongigako`proqsingibborayotganiboisulardao`zliknianglash, komillikkaintilish, milliyqadriyatlarmohiyatiniteranidrok etishxislatlarikuchaymoqda. Bujarayondama’naviyatningtarkibiyvasalmoqliqismibo`lganmadaniy-adabiymerosgayangichaqarashtamoyilialohidaahamiyatgamolikdir. Insonni, uningma`naviyolaminikashf etadigan, qudratlita’sirkuchiga egabadiiyadabiyotvositasidayoshlardayuksaktuyg’ularnishakllantirishmumkinki, respublikamizPrezidentibejizga: “***...adabiyotmasalasibuman`aviyatmasalasidir***”[1],-deganfikrniaytmagan.

O`zbekadabiyotidatayyoradabiyotnazariyasiqonun-qoidalaridannisbatanfarqlanadigan, ularnito`ldiradiganfikr-mulohazalarbor, albatta. AbdullaQodiriyning «Yozuvchiningo`zishito`g’risida», «Kulguhaqida» kabiqatormaqolalari, AbdullaQahhorning «Yoshlarbilansuhbat»i, OybekyokiG’afurG’ulomning, PirimqulQodirovyokiOdilYoqubovning, ShukurXolmirzaevyokiO`tkirHoshimovningadabiyqarashlariadabiyotshunoslarimizuchun, adabiyotmuhiblariuchunshundaymanbalardir. AbdullaOripovningadabiy-estetikqarashlariningma’lumbirqismi «Ehtiyojfarzandi» nomlikitobidajamlangan.ErkinVohidovning «Shoirushe’rushuur» nomlikitobibiztilgaolayotganmasalanuqtainazaridan e’tiborgaloyiqhamdauninghayotiyvaijodiytajribalaritufaylitug’ilgannazariyqarashlaridabirolamhikmatmujassam.

E.Vohidovningbadiiyijodqonuniyatlari, adabiy-estetikvatanqidiyqarashlari, so`zsan’atigavaijodkormahoratigadoirqarashlarinitadqiq etishilmiy-nazariyahamiyatga egadir. Ularda E.Vohidovdavradabiy-ilmiymuhitiningasosiyxususiyatlari, insonma’naviykamolotidabadiiyijodningo`rni, adabiytafakkurvaijodkorshaxsiyatikabimasalalargamunosabatbildiradi. Bular, birinchidan, e.Vohidovningnovatorshoirvabadiiyatilminingbilimdonisifatidagiijodkor ekanini,

[1] Каримов И. Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор. –Т.: “Ўзбекистон”, 2009. -23 б.

ikkinchidan, uningo`zbekadabiy-estetiktafakkuririvojigaqo`shganhissasinikengroqtasavvurqilish imkoniniberadi. SHubois E.Vohidovadabiy-tanqidiyqarashlariniyangichamezonlarasosidao`rganishtadqiqotningdolzarbliginibelgilaydi.

**Muammoningo`rganilganlikdarajasi.**Shoirvayozuvchininghayotivaijodinio`rganishmasalasidoimodolzarbbo`libkelgan. Ammoo`tganasrning 60-90 yillarioralig'idaolibborilgantadqiqotishlariuchunumumiyxususiyatshoiryokiyozuvchiqiyofasinibelgilashdag'oyaviylik, partiyaviylikvasinfiylikmezonlarigatayanishdako`zgatashlanadi. Keyingidavrdaijodkorningiste'dodsohibisifatidagiijodiyqiyofasigao`quvchidiqqatinitortish; insoniyqalbini, ruhiyatiniyaratganasarlaritahliliorqalihisqildirish; yaratganbadiiyolaminingbetakrorlikalomatlarinianglatish, asarlariningo`zigaxosuslubdayaratilganliginitadqiqqilishgao`rgatishmasalasiolimlarningdiqqatmarkazidaturibdi.

Aytish kerakki, sofadabiyotshunoslikyo'nalishida ErkinVohidov asarlari atroflichao`rganilgan. BularorasidaprofessorUNormatov[2], N.Rahimjonov[3], BahodirKarim[4], SaydiUmirov[5], IbrohimG'afurovlar[6]alohidailmiyrisolalari, matbuotdagimaqolalari, taqrizlaridaham ErkinVohidovijodixususidaso`zyuritilgan. Ta'kidlashkerakki, mazkurtadqiqotlarda E.Vohidovadabiy-tanqidiyqarashlarinimaxsuso`rganishmaqsadiqo`yilmagan. Shuboisijodkorningbadiiyijodhaqidagifikrlarini, adabiy-tanqidiyqarashlarinialohidao`rganishvaadabiytafakkurtakomilidagio`rninibelgilashilmiyzaruratdir.

---

[2] У. Норматов. Ижод сеҳри. Тошкент: Шарқ, 2009

[3] Н.Раҳимжонов. Мустақиллик даври шеърияти. Тошкент: Фан, 2008.

[4]Баҳодир Карим. "Адабий фикр жавҳари ёхуд Эркин Воҳидовнинг адабий-эстетик қарашларига бир назар".Тошкент. 2015.

[5]Сайди Умиров "Эркин Воҳидов ва она тилимиз", www.kh-davron.uz, 28.12.2015

[66] Эркин Воҳидов. Сайланма. 1-жилд. Ишқ савдоси. Т.: «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни бош таҳририяти, 2000.

Bitiruvmalakaviyishningmaqsadi. **Ishdan**ko`zlanganmaqsad ErkinVohidovningadabiy-tanqidiyqarashlariniistiqlolmafkurasiasosidamonografiktadqiq etishvashoir estetiktafakkuriningmuayyanqirralariniyoritishdaniborat.

Bitiruvmalakaviyishningvazifalari:

- ErkinVohidovadabiy-tanqidiyqarashlarishakllanishidagiasosiyomillarvaan'analarroliniyoritish;

- she'rvashoirlikhaqidagiijodkorfikrlariningadabiy-estetikahamiyatiniko`rsatish;

- shoirningturliadabiyjanrlargamunosabatitahlilidankelibchiqib, uningadabiytanqidilmidagikamolotinidalillash;

- ErkinVohidovasarlaridagiadabiyjarayonvaadiblarto`g'risidagima'lumotlarningadabiyqimmatiniochibberish.

Bitiruvmalakaviyishningob'ektivapredmeti. "Shoirushe'rushuur", "Iztirob" kitoblari, "So`zlatofati"kabiasarlarilmiyishningasosiyob'ektisifatidatanlandi.

E.Vohidovningturlijanrlardagiadabiy-tanqidiyqarashlaritahliliishningpredmetinitashkil etdi.

Tadqiqotningmetodologikasosivailmiymetodi. O`zbekistonRespublikasiPrezidentiI.A.Karimovningmilliyistiqlolmafkurasiniqarortoptirish, adabiy-madaniymerosimiznio`rganish, targ'ibvatadqiqqilishgaoidasarlaridagiko`rsatmalari, I.Sulton, H.Yoqubov, O.Sharafiddinov, I.G'afurov, N.Rahimjonov, U.Hamdamkabiolimlarningqarashlaribitiruvmalakaviyishningmetodologikasosinitashkil etadi. Tadqiqotdaasosantahliliy-qiyosiymetoddanfoydalanildi.

Bitiruvmalakaviyishiningilmiyyangiligi. O`zbekadabiyotshunosligida E.Vohidovadabiy-tanqidiyqarashlariningilkmartamonografiko`rganilishiishningilmiyyangiliginiko`rsatadi. Ishningilmiyyangiligiyanaquyidagilardaaks etadi:

–E.Vohidovhaqidamavjudtadqiqotlardashoirningturliasarlarigasingdiribyuborilganadabiyqarashlariqayd etilganbo`lsa, ularishimizdamuayyantizimsifatidao`rganildi;

– ijodkoradabiy-tanqidiyqarashlariningyo'nalishi, mavzudoirasivajanrlarianiqlanib, ulardaso`zvasfi, she'rta'rifi, ijodjarayonidashoirshaxsiyatiningo`rnivasoxtashoirlartanqidikabimotivlarustuvorligiisbotlandi;

– badiiykalom, she'rmartabasivaijodkorsalohiyatimasalasi E.Vohidove'tiboridagi estetikmasalalardanbo`lib, ularshoirasarlaridayuksakmaqsad, badiiydid, bilimdonlik, umuminsoniyijodmezonlariasosidatalqin etilganiochibberildi;

Tadqiqotnatijalariningilmiyvaamaliyahamiyati. Bitiruvmlakaviyishnatijalariningilmiyahamiyati, avvalo, maxsuso`rganilmagandolzarbmuammolardanbiri – E.Vohidovningadabiy-tanqidiyqarashlarimonografiktadqiq etilganibilanizohlanadi. Ishningasosiyxulosalaridano`zbekadabiytanqiditarixi, adabiy-tanqidiyqarashlartarixinio`rganishdafoydalanishmumkin.

Tadqiqotningamaliyahamiyatibitiruvmalakaviyishmateriallarivanatijalaridanbarchabosqichdagio`quvyurtlaridao`zbekadabiyotidandarslik, qo`llanmalaryaratishda, ma'ruzamatnlari, uslubiytavsiyanomalartuzishda, shuningdek, magistrant, bakalavrlaruchuntanlamafanlarnio`qitishdafoydalanishmumkinligidako`rinadi.

Ishningjoriylanishivatuzilishi. Ishkirish, ikkibob, xulosa, foydalanilganadabiyotlarro`yxatidaniboratko`rinishdatuzilgan. UBuxoroDavlatuniversitetining «O`zbektilivaadabiyoti« kafedrasiningkengaytirilganyig'ilishidamuhokama etilib, himoyagatavsiya etilgan.

IBOB.ERKINVOHIDOV – SHOIRVAMUNAQQID

1.1.ErkinVohidovninghayotivaijodiyfaoliyatihaqida

Hozirgidavro`zbekshe'riyatiningporloqyulduzlaridanbiriiste'dodlishoir ErkinVohidovdir. U 1936 yilning 28 dekabridaFargonaviloyatiOltiariqtumanidao`qituvchioilasidadunyogakelgan. OtasiCho`yanboyVohidovOltiariqningo`qimishli, obro`liodamlaridanbo`lgan. Utarixfanidandarsbergan, so`ngturlirahbarliklavozimlaridaishlagan. Ikkinchijahonurushiningdastlabkiyillaridafrontgaketib, boshmiyasidaoskolka1 jarohativao`pkashamollashikasalibilanqaytibkeladi, 1945-yildao`ttizuchyoshidaToshkentdaOlmazordagikasalxonadavafot etadi. Biryildanso`ngbo`lajakshoirningonasiRoziyaxonVohidovahamdunyodano`tadi. Ikkiqisqaumrningyolg'izyodgoribo`lib,ErkinVohidovtoshkentliktog'asiKarimSohi boevxonadonidavoyagayetdi. Shoirulg'ayganxonadondatez-tezadabiysuhbatlarbo`libturar edi.ErkinVohidovdaginafosatga, she'riyatgamaylanashudavralardashakllandi. Ujuda ertaqo`ligaqalamoldi.Erkin Vohidovlaroilasi 1945 yildaToshkentgako`chibkelgach, bo`lg'usishoirshu erdao`rtama'lumotoladi.Toshkentdakechganbolalikvao`smirlikyillarining engyorqin esdaliklarishoirG'ayratiytashkil etganto`garakmashg'ulotlarivag'oyatolijanobhamdaatroflichabilimdontog'asiningx

onadonidabolibturadiganadabiysuhbatlarbilanbog'liqdir.Chunkibudavralarundabadiiyso`zga ehtiromuyg'otdi, bo`lajakshoirniso`zgo`zalliginihis etishgao`rgatdi.Chunkibudavralarundabadiiyso`zga ehtiromuyg'otdi, bo`lajakshoirniso`zgo`zalliginihis etishgao`rgatdi.G'ayratiyningto`garagigaqatnashibyurgankezlarida, halio`smiryoshida «Mushtum» jurnalidabirinchishe'ribosildi. She'rtagiga «22-maktab 7-«a» sinfo`quvchisi e. Vohidovdebyozilgan edi.. U 16 yoshgakirganda «Manzara» nomlishe'ribosildi.

Maktabnioltinmedalbilanbitirgan E.VohidovToshkentdavlatuniversitetiningo`zbekfilologiyasifakultetidatahsiloldi. Universitetta'limishoirijodiytaqdiridachuqurizqoldirdi: birinchishe'riykitobi "Tongnafasi" talabalikyillaridayaratildi. Shundanbuyonijodkorningqirqdanziyodkitobikitobxonlargatortiq etildi. "Shoirning «Qo`shiqlarimsizga" (1962), «Yurakvaaql» (1963), «Meningyulduzim» (1964), «Nido» (1965), «Lirika» (1965), «Palatkadayozilgandoston» (1967), «Yoshlikdevoni» (1969), «Charog'bon» (1970), «Dostonlar» (1973), «Hozirgiyoshlar" (1971), «Muhabbat», «Tiriksayyoralar» (1980) kabvshe'riyguldastalarivadostonlario`zkitobxonigamanzurbo`ladi.

1960 yilgakelib, uToshkentDavlatdorilfununiningfilologiyafakultetinitugatadi, so`ngraturlinashriyotlardamuharrirlikqiladi. 1963 yildabadiiyadabiyotnashriyotigautib, to 1970 yilgachamuxarrir, bulimmudirivazifalaridaishladi. Buunyilichidauning ettitashe`riykitobi,Esenin, Ukrainka, Svetlovdanqilgantarjimalaribosilibchiqdi. Shoirdunyoshe'riyatiningyorqinvakillariS.Esenin, A.Blok, L.Ukrainka, R.Hamzatovsingarishoirlarningko`plabasarlarinionatilimizgatarjimaqilgan. Hamzanomliakademikteatrda «Oltindevor» (1969) komediyasiquyildi. Respublikamukofotigasazovorbuldi (1967).

1970 va 1975 yillarorasidabuyuknemisshoiriIogannVolfgangGyotening «Faust» tragediyasiniuzbekchalashtirdi. "Faust" asariningo`zbektiligao`girilishinafaqatadabiyotimiz,

balkimadaniyatimiztarixidamuhimvoqeabo`libqoldi. Budavrichidaxechbiridoradaishlamasdan, borvaqtini, kuchvaimkoniyatinishuishgasarflagan. “...Umuman, jahonadabiyotidan, rusklassiklari, Sovetadabiyotinamunalaridankilgantarjimalarimnitorozuningbirpallasigakuyib, uzasarlarimniboshqapallagaquysam, tarjimalarog’irlikqilsaajab emas. Bumehnatmengaadabiyqardoshlikburchiniado etishbarobaridabebahoijodiytajriba, kattasaboqmaktabihambo`ldi.” –debta’kidlaydishoir.

1975 yilda «Yoshgvardiya» nashriyotigaboshmuharrirurinbosarivazifasigata’inlanganbo`lsaham, o`tganunikkiyildavomidaavvalushanashriyotdaboshmuharrir, so`ngyangitashkilqilingan «Yoshlik» jurnalidaredaktorbo`libishladi, nihoyatG’afurG’ulomnomliadabiyotvasan`atnashriyotidadirektorlikvazifasinixama do etdi. Budavrichidaundanziyodkitobinashrbo`ldi. Uning «Kelajakkamaktub» (1983), «Yaxshidirachchiqhaqiqat» (1992) to`plamlarigakirganshe’rlaridabuyuk, pokiza, haqgo`yvabedorinsonnikamoltoptirishg’oyasi etakchilikqiladi.

RespublikaYozuvchilarittifoqiningHamidOlimjonnomlimukofoti, HamzanomliO`zbekistondavlatmukofotlarigasazovorbo`lgan, «Xalqshoiri» unvonigamusharrafbo`ldi.

E.VohidovAlisherNazarbilanbo`libo`tgansuhbatidaadabiyotgakiribqolishivau ndagizamonaqiyinchiliklariniquyidagichata’riflaydi: “O`tganasrning 60-yillaridaadabiyotgakiribkelganyangiavlod – bamisolinavbahorningilkboychechaklaribo`ldik. Chinakambahorgahaliuzoq edi. Qishxatariketmagan, birsovuq elbizlarniadoqilishihechgap emasdi. Lekinbizbunisezmas, o`ylamas edik. Tanqidlarnisamimiyqabulqilardik. Ko`pniko`rganustozlar, qatog’onyillariniboshdankechirgankeksaavlodbuxilayblovlaroqibatinibilib, his etib, xavotirlanishar edi.G’afurG’ulom 1966 yilningaprelidaTojikistonyozuvchilarianjumanigaborar ekan, KomilYashingaaytibmenihamro`yxatgakiritganini, yo’l-

yo’lakaybubolaningqulog’inicho`zibqo`yaman, debaytganini eshitganman. Darhaqiqat, ukishio`shasafardanqaytishdamengatanbehberib: “Siyosatgato`g’rikelmaydiganshe’rlaryozarmishsan. Hukumatbilano`ynashma, jimjildoqdekshoirsan. Budavlatmarshallarnihamotgan”, deganiqulog’imdanketmaydi.Buotadekmehribon, kuyunchakustozningso`zlari edi. AbdullaQahhortabiatanisyonkoradibsifatidabizniyo’ldanqaytarish emas, aksinchaqo`llab-quvvatlash, qalqonbo`lishdekmas’uliyatnizimmasigaolgan edi. O`zasarlarigabizningshe’rlarimizdan epigrafolgani, “menshuyoshlartomonidaman, ulargategako`rmang”, deganjasoratlixitobi edi.”[7]

Lirikshe’rlarbilanbirga “Palatkadayozilgandoston”, “Nido”, “Ruhlarisyoni” dostonlari, “Istambulfojiasi” she’riydramasi, “Donishqishloqlatifalari” hajviyturkumi, “Oltindevor” komediyasi, “Ikkinchitumor” tragikomediyasi, “Shoirushe’rushuur” nomliadabiy-falsafiyto`plamio`zbekadabiyotirivojigakattahissabo`libqo`shildi.

Darhaqiqat,ErkinVohidovo`ziningbutunfaoliyativaijodinixalqimizorzu-o`ylariniifodalash, millatimiztaqdirigadahldormuammolarnidadilko`taribchiqish, kishilarimizmadaniy-estetiksaviyasiniyuksaltirishdek ezgumaqsadlargayo’naltirilgan. ErkinVohidovpublitsist, dramaturg, dostonnavissifatidabarakaliijodqilganbo`lsa-da, avvalo, ulirikshoirsifatidaadabiyotgakiribkelgan, xalqimizqalbidanhamnafis, hamdolg’ali, hamisyonkorshe’rlariorqalijoyolgan.

Shoirningbirjildlik “Muhabbat” (1976), ikkijidliksaylanmaasarlari (“Muhabbatnoma” vaSadoqatnoma”,1986) o`zvaqtidaadabiyotolamidakattavoqeabo`lgan edi.

ErkinVohidovbirqatorajoyibdramatikdostonlarmuallifisifatidahamma’lumvam ashhurdir. Xususan, uning «Ruhlarisyoni», «Istambulfojeasi» kabidostonlario`ziningbadiiybarkamolligi, o`tkirdramatikxususiyatibilanalohidaajralibturadi.

---

[7] Эркин Воҳидов: “Қалбимиз ҳудудларини омон сақлайлик”. Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Воҳидов билан суҳбат.

Aynichog'daumohirdramaturghamdir. Uning «Oltindevor» asariko`pyillardanbuyonHamzanomliteatrsahnasidantushmaykelishihamshundandir.

ErkinVohidovijodiyfaoliyatinijamoatishlaribilanqo`shibolibbordi. Ayniqsa, atoqlivaardoqlishoirimizmustaqillikyillariOliyKengash, OliyMajlisdeputati, Senata'zosisifatidamas'ullavozimlardaishlagankezlariulkandavlatarbobisifatidahamtanildi. «Odamlargafaqatshe'ring emas, o`zinghamkerakligingnisezish – bukattabaxt, — deydishoir. – Shuninguchunhamjamoatmehnatidanhechqachonqochgan emasman. Qaynoqhayotichidayashab, ishlabo`rganganman». Ubenazirshe'rudostonlaribilanbarobarMustaqilligimizningboshme'moriPrezidentimizyonidaturibistiqlolideallariniro`yobgachiqarishyo'lidagixayrlixizmatlaribilanhammillatimizuchunardoqlidir.ErkinVohidov «Xalqshoiri», «O`zbekistonQahramoni»dekyuksakunvonlargaharjihatdanmunosibdir.

**E.Vohidovijodiningo`rganilishihaqida.**O`zbekistonxalqshoiri E.Vohidovo`zijodibilanxalqqalbidanchuqurjoyolganijodkorhisoblanadi. Shoirijodiadabiyotshunoslikda e`tiborbilantadqiq etibkelinmoqda.E.Vohidovijodiningo`rganilishidamunaqqidI.G'afurovningalohida o`rnibor.Uninguslubidashoirijodigabag'ishlanganturlishakldagiasarlaryozishtamoyilikuchli. Masalan, u E.Vohidovijodihaqidagimulohazalarinidastlabobzormaqolalardabayon etgan edi. "Yonarso`z" kitobigakirgan "SHe`rningqalbidagiqahramon" obzormaqolasida 70-yillarshe`riyatinitahlilqilar ekan, A.Oripov, H.Sharipov, MuhammadAlikabishoirlarijodiganazartashlar ekan, e.Vohidovning "Onatuproq" she`ridashoirning "nozikma`noturlanishidanustalik" bilanfoydalanishigadiqqatiniqaratgan edi.Uning "Yurak-alanga" kitobidanham E.Vohidovijodigabag'ishlanganalohidamaqolao`rinolgan.

"Joziba"da (1970) "Ishongisikelarodamning" obzoriturkumkichikmaqolalardantashkiltopgan. SHulardanbiri e.Vohidovning 60-yillardagidostonyaratishmahoratigabag'ishlanadi. "Dostonhavasi" obzorida

e.Vohidovning “Nido” va “Charog’bon” dostonlarigato`xtalibo`tar ekan, ulargabahoberishgaharakatqiladi. SHukitobningo`zidan “Iste`dodqanotlari” debnomlanganportretmaqolao`rinolgan. UndaIbrohimG’afurov,ErkinVohidovijodihaqidafikryuritar ekan, umumlashtirishtamoyiligatayanadi. Portretmaqolaningboshidanshoirijodigabahoberiladi: “Dunyogashe`rdardibilankelgan, umrbo`yishe`rdardibilanyashydiganshoirlarbo`ladi.ErkinVohidovshundayshoirlardan. SHe`rdardiuniolamga, olamningporloq, tovlanuvchimanzaralariga, HazratiOdamga, odamningto`lg’invapoyonsiztuyg’ulariga, go`zallikka, guzallikningjam`iranglariga, tafakkurga, tafakkurningsayqallarigaoshnaqildi. Ushularbilanto`stitutindi, she`riyatinishularbilanbezadi”[8]. Portretmaqoladashoirijodining 50-yillardanboshlanganligi, to`plamlarihaqidafikryuritiladi. I.G’afurovshoirhaqidabirinchiiliqso`zaytgan, unichindildantabriklaganTurobTo`laningso`zlarinikeltiradi. T.To`la E.VohidovniH.Olimjongaqiyoslagan ekan. I.G’afurovhambufikrgaqo`shilar ekan, haqiqatijodiningboshida e.Vohidov, H.OlimjonvaAminUmariygaohangdoshliksezilishini, ammokeyinchalikulardanfarqli, o`zovoziga egabo`layotganinito`g’riqayd etadi. Shoirningkitobdankitobgao`sayotgani, she`rdayangidanyangiifodavositalariniizlayotganini, talantiningboshqalargama`lumbo`lmaganqirralariniochayotganiniko`rsatadi. Portretmaqoladashoirqisqavaqtichidabeshdostonyozganligita`kidlanib, “Nido” dostonichuqurtahlil etiladi. Dostonda “shoironavoqeachizish, shuvoqeagamosritmtopish, obrazlarnikartinalar, poetikdialoglardagavdalantiraolish, qahramonqiyofasinitakomilda, harakatdaochishmahorati (dostonchiuchunshartbo`lganbelgilar) shakllanibetganiga” ishonchqilganinimunaqqidta`kidlaydi.

[8]Ғафуров И. Жозиба. Т. 1970. 159-бет.

Kitobdanyanabirmaqolao`rinolgan. “Esenino`zbekchaohanglarda” debnomlanganmaqolada E.Vohidovijodiningboshqabirqirrasi-tarjimonlikhaqidagapboradi.E.VohidovningEseninkuylarinitilmizgaolibkirganligi,” bag’rimizniEseninningo`lmaspoetikolamibilan” to`ldirishdagixizmatlarihaqliravishdato`g’ribaholanadi.ShubilanbirgatanqidchiEseninshe`riyatigahambahoberadi, kitobxonnimashhurrusshoiribilantanishtiradi: “Eseninningpoetikdunyosi, poeziyasiningko`kragiallaqandaysirlibirjoziba-tuyg’ularjozibasi, tuyg’ularto`kinligi, tuyg’ularsaxiyligibilanto`liqdir. Eseninbungaijodtabiatida, ijodummonidachuqurlikdanqo`rqmaydigang’avvosbo`lganliginatijasida erishdi”. I.G’afurovE.Vohidovningtarjimadao`shasehrvao`shajozibanisaqlagan, demak, Eseningao`zbekshe`riyatidahaykalqo`yganliginifaxrbilanko`rsatadi. Tanqidchi E.Vohidovijodinikuzatibboradi. 80-yillarmahsulibo`lgan “Lirikaningyuragi” kitobidano`rinolgan “Yaratuvchimuhabbat” taqrizi E.Vohidovijodigabag’ishlangan. Taqrizdashoirningikkikitobi “Tiriksayyoralar” va “Muhabbat” kitoblarihaqidaso`zyuritiladi. Munaqqidshoirshe`riyatiningo`sibborayotganligidanquvonadivashundayxulosagakeladi: “E.Vohidovningmuhokamalari – she`riymuhokamalarirealistikoqimgakirgandir, ugo`zalifodalartopishdanhamko`rago`zal, ixchamvalo`ndafikrlashgaintilmoqda..., she`riningumuminsoniymundarijasivaqimmatichuqurlashmoqda”[9]. Tanqidchibadiiyasarninggo`zalliginiizlovchig’avvosdir. SHubilanbirgaasardagikamchiliklarniko`rsatibberuvchiso`zsaralovchisihamdir. SHuboisI.G’afurov E.Vohidovijodigabahoberar ekan, faqatmaqtashyo`lidanbormaydi. Ko`zigako`ringanqusurlarnihamaytibo`tadi: “Shubilanbirgaba`zanuningshe`rlaridahissiyotlarningquvvatijudayupqa, so`zlariningobiyatiqochgannondekbo`lib, mung’ayibhamturadi. Ba`zanuo`ziilgarifoydalanganobrazlardan, mavzulardanfoydalanadi,

---

[9]Ғафуров. Лириканинг юраги. “Ёш гвардия” 1982, 57-бет.

ishlatilganvaishlovdanchiqibqolganusullarniqo`llaydi” vah. kabiqusurlargashoirningo`zihamtanqidiyko`zbilanqarashigamunaqqidishonadi. TaqrizdaI.G’afurov E.Vohidovijodiga, uningbarmoqvaaruzdayozilganasarlarihaqidafikrbildirilganadabiyotchilarbilanbahsgakirishadi. Ushoirijodigayaxlitnazartashlashtarafdori, “yaxlitlik, birbutunlik esaharqandayijodningonasi” debhisoblab, o`zfikrlarinikengroqtushunishmaqsadidachiroylibiro`xshatishkeltiradi. G’azalniko`zagasolingansuvgao`xshatadiki, bumunaqqidningo`zigaxosuslubga ega ehtirosliijodkor ekanligininamoyon etaoladigandalildir. Taqrizdashoirningyangikitoblarigabahoberilgan, uningadabiyjarayondagi, shoirijodidagio`rniko`rsatilgan, shoirshe`rlaridanba`zilarinio`zigaxoshis-hayajonbilantahlilqilganmunaqqidkechinmalarikitobxonnishoirgayanadayaqinlashtirishgaxizmat etayapti. Munaqqidqalaminingsehri, kuchihammanashunda. I.G’afurovshubilan E.Vohidovdagikuzatishlarinito`xtatmadi, balkishoirningyangichop etilganharbirkitobigao`zmunosabatinibildiribbordi. 1987 yildanashr etilgan, I.G’afurovningsalmoqlitadqiqotlarinio`zichigaolgan “O`ttizyilizhori” kitobidan E.Vohidovijodigabag’ishlanganyanaikkitaqrizo`rinolgan. “Bedorvijdon” debatalgantaqrizdashoirning “Bedorlik” kitobigabahoberiladi. I.G’afurovkitobgakiritilganshoirningkeyingio`nyillarichidayaratilganshe`rlari, “Oltindevor” komediyasivaasosan, “Istambulfojiasi” she`riydramasihaqidafikryuritadi.Uzaminbag’ridagi, odamlarqalbidagi, yashashtarzidagio`zgarishvatebranishlarnijudasezgirlikbilanqayd etishigaqarab “E.Vohidovshe`riyatinidavrningjudanozikkamertoni” debhisoblaydi.

“So`zto`lqinlari” debatalgantaqrizobzorxarakteridayozilganbo`lib, unda 80-yillarmahsulibo`lganyangikitoblargabahoberiladi.Harbiryangikitobiadabiyotdayangivoqeabo`ladiganshoirlarsirasiga E.Vohidovnikiritar ekan, I.G’afurovuninglirik, lirik-publitsistik, tarixiy, yumoristik, hajviyyo`nalishdagishe`rlarnio`zichigaolgan “Kelajakkamaktub” she`riykitobiasosidafikryuritadi. Uning, ayniqsa, “Donishqishloqlatifalari” turkumi “ajibbirxalqonatabassumi, zavqlikinoyasi,

donozarofatibilankengo`quvchilarningmehr-muhabbatlariga, tahsinigasazovor” bo`layotganigadiqqatiniqaratadi.
E.Vohidovgaxalqningdilidagigapnitopibyozadiganshoirdebbahoberadi.Xalqdiligay o`ltopganshoirningyangikitobihaqidao`zigaxosxulosalarnio`rtagatashlaydi :”ErkinVohidovshudilgayo`ltopgan. Yangiliginishuyo`ldayaratadi, baxtinishuyo`ldatopadi. Shuninguchunhambugundankelajakkayozilganmaktubinikishilardoimquvonchbilan qo`lgaoladilarvaundanyuraklarialqaganso`znitopadilar”. Kitobningsarlavhasivamohiyatidankelibchiqqanbumulohazalarkitobxondiqqatinio` zigatortishxususiyatiga ega.
Tanqidchining “Dil Erkinligi” kitobi 1998 yildanashr etildi. Bukitobdano`rinolgan “Hujayradagisuvratlar” maqolasi E.Vohidovijodigamustaqillikmafkurasinuqtainazaridanbahoberilishitanqidchitafak kurufqlariningyanadakengayganligininamoyon etadi.
Xulosashuki,E.Vohidovijodiningo`rganilishiganazartashlaydiganbo`lsak, O`zbekistonQahramonibo`lganshoirijodihaqidayiriktadqiqotlar, ilmiy-biografikasarlaryaratishyo`lidatanqidchilikningorqadaqolganligianiqko`rinadi. Shujihatdanqaralganda, jonkuyarmunaqqidningshoirhaqidagitadqiqotlari, taqrizvamaqolalarianashukemtikliknito`ldirishgaxizmatqiladi.Buasarlarnibirkitobg ato`plab, nashr etilsa,E.Vohidovhaqidagiyiriktadqiqotningo`rninibosaoladi.
Xulosaqilibshuniaytishmumkinki, tanqidchi E.Vohidovijodini, birinchidan, samimiyatbilan, ikkinchidan, yuksakfaxrtuyg’usibilan, uchinchidanmehrvaixlosbilantahlilvatalqin etadi.SHuninguchununingqalbidanchiqqan ehtirosliso`zlar, mulohazalarteranligi, his-hayajongaboyligi, engmuhimi, shoirijodihaqidaYangiso`zaytaolganligibilandiqqatnitortadi.
Tanqidchishoirijodihaqidaturkummaqolalar, portret-maqolalar, taqrizlaryaratdi. Ularyaxlitholdashoirshe`riyatigaI.G’afurovtomonidanso`zbilanqo`yilganhaykaldes akmubolag’aqilmaganbo`lamiz.AmmoI.G’afurovko`proq e.Vohidovningbadiiyijodihaqidako`proqso`zyuritganiniko`ramiz.

SHuninguchunshoiroldidaadabiyotshunoslikvatanqidchilikqarzdorliginihisobgaolib, ishdashoirningmunaqqidligivaadabiyjarayondagifaoliyatiniimkonqadartahlilqilishgaharakatqildik.

1.2.Adabiyot, ijodhaqidagiadabiy-tanqidiyqarashlari

E.Vohidovninghayotdagibaxti, omadishuki, avvalo, uo`zdavriningpeshqadamziyolilarioilasidadunyogakelib, garchiota-onasidan ertaayrilganbo`lsa-da, ma’rifatlijigarlariqo`lidatarbiyatopibvoyaga etdi. UngaMilliyuniversitetdaG’.Karimov, M.Qo`shjonov, O.Sharafiddinovkabiulkanadabiyotshunoslaryaratganjo`shqinadabiymuhitdatarbiya olishnasib etdi. Bundanhammuhimi, mamlakatnimillatninggullariqonigabotirganmustabidhukmdortarixsahnasinitark etib, qisman Erkinlikshabadalari esaboshlagan, ijoddaqudratliyangito`lqinharakatgakelganbirpalladaqo`ligaqalamoldi; shuharakatningboshidaturganulug’adibAbdullaQahhorningnazarigatushdi.

Yozuvchiyokishoirlarningadabiy-nazariyqarashlaribadiiyasarlarnitalqinqilishdamuhimochqichvazifasinio`tashidunyo adabiyotshunosligitajribasidanma’lum. Shuninguchunbuyukiste’dodlarningshe’riyatga, badiiyatga, iste’dod egalariga, umuman, adabiyotvasan’atgaqarashlarimaxsuskitoblarholidanashrqilinadi. Bundayishlarningikkijihatdanahamiyatiko`zgayaqqoltashlanibturadi:

Birinchidan, ijodkorningbadiiy-estetikkontseptsiyasima’lumbo`ladi.

Ikkinchidan, adabiy-nazariyqarashlarxazinasiboyib, adabiyotmaydonigakiribkelayotganxavaskorlaruchunibratmaktabivazifasinibajaradi.Zotan, jahonadabiyotdagiI. V. Gyote, L. TolstoyyokiCh. Aytmatovningadabiyothaqidagiqarashlariilmahliuchunhardoimqimmatlibo`lganvashundaybo`libqoladi.

ErkinVohidovning «Shoirushe'rushuur» nomlikitobibiztilgaolayotganmasalanuqtainazaridan e'tiborgaloyiq. «San'atning, adabiyotningsharti – barkamollikvamukammallikdir», debyozadiunda e.Vohidov.

Mazkurkitob "Yozuvchivadavr" ruknidanashr etilganbo`lib, buyo`nalishdaMirtemir, AsqadMuxtor, A.Oripov, O`.Hoshimovkabiijodkorlarningasarlarinashr etilgan. Kitobdan E.Vohidovningijodiyfaoliyatidavomidayozganvaadabiyjarayonningma`lumbosqichlaridako`tarilganmuammolaraks etganmaqolalar,adabiyo`ylar, mumtozshe`riyatimiztalqinlari, adabiyotimizgakiribkelganyoshavlodhaqidagimulohazalar, safarxotiralario`rinolgan.Masalan, ushe`rvashoirlikhaqidashundayyozadi: "She'rshoirqalbidatug'ilganhayotiytuyg'ularniifodaqiladivashubilano`quvchiyuraginiromqiladi. Shoiro`ziyonmasa, boshqalarniyondirolmaydi, qalbhislaridaotashbo`lmasa, boshqaqalblargaharoratberolmaydi. Busehrliotashsizharqandayshe'riyjimjimalardan, badiiyvositalardan, mahoratdannafyo'q...

Insonyuragihambirolam.Uninghambahorvakuzlari, tongvatunlari, oromvazilzilalaribor. She'riyatyuraksadosibo`lganidananashumurakkabtuyg'ularolaminiifodaqiladi. Shuninguchunhambirshe'rnio`qibquvonsak, ko`ksimizsururvaiftixortuyg'ularigato`lsa, ikkinchibirshe'rnio`qibxayolgatushamiz, insondardlarigaoshnobo`lamiz. Shoirliko`shatuyg'ularningtabiiyligivahaqqoniyligigashe'rxonniishontiraolishdir. Ishontiraolishqobiliyatiiste'dodningibtidosi".

Kitob 6 qismdaniboratbo`lib, birinchiqism "So`zqadri" debnomlangan, ikkinchiqism "Qarzdorlik" debnomlangan, undako`proqmumtozijokorlarhaqidagimulohazalarjamlangan. Uchinchiqism "Talqinlar"damumtzadabiyotdagig'azallarsharhiberilgan. To`rtinchiqism "Ostonadaturganiste`dod"dasarlavhadangapnimahaqidaborayotganligibilinadi: adabiyotgakiribkelganiste`dodlargabahoberiladi. Beshinchiqism "Bahs"da,

asosan,E.Vohidovningtanqidchilar, ijodkorlarbilansuhbatlario`rinolgan. Oltinchiqism “Yo`llarvao`ylar” debnomlanganbo`lib, undako`proqxotiralar, yo`l esdaliklariberilgan, shubilanbirgaadibningyondaftaridanolinganqarashlariaks etgan.

“So`zqadri”dashoiryashagandavrbilanbog’liqba`zimaqolalar eskirganinihamaytibo`tishlozim (“O`lmasso`z”); “Ostonadaturganiste`dod” bo`limida (“Dunyogatinchlik, adabiyotgajangkerak”) kabilar.

“San`atvatafakkur” maqolasidaiste`dodhaqida, o`lmasan`analar, tanqidchiningmumtozasarlargamunosabatihaqidagimulohazalario`rinolgan. Tanqidchiyozadi: «Barchaiste’dodlarkabishoirlikiste’dodihamtug’mabo`ladivabolalikdano`zininamo yon etadi. Bukunduzdekravshan, haqiqatningo`zidekayon. Tug’maiste’dod egasibo`lmagan, she’riyatgahavastufayliadabiyotgakiribqolganlarumrbo`yihavaskorbo`libqoladilar» Go`zaladabiyotbag’oyat, maftunkor, fusunkorvahaybatlikoshonadir. Bumuhtashamkoshonagahavaskorligiboiskiribqolganlarchiqibketishlarigumon. Bumuqaddasdargohdanhavaskorlarnibirovhaydabchiqishgahamhaqqiyo’q. Bundayjohilonahuquqbirovgaberilgan emas. Ammodavr, zamon, vaqtularnifarqlabberadi. Shuzaylda «umrbo`yihavaskorbo`libqoladi»gankimsalarijodiningmisichiqadi. Adabiyotningabadiyatgadaxldoroltinkoshonasidagitabiiymuhitdaiste’dodsizodamningnafasolishiqiyinbo`ladi. Hattobudargohdazohiranqaragandayelkasigajandayopgan, ammoichkarisishaytonxonagaaylangan «darvesh» hamistiqomatqilaolmaydi.

Buhaqiqatnianglash, hisqilishnaqadarzarur, naqadarog’ir.

Aynichoqda, tug’maiste’dod egasinitarbiyaqilishdegangaphamnihoyatdamuhim. «Ijodkornafasoladiganhavo – adabiymuhitdir. Buhavotoza, musaffobo`lmog’ikerak». To`g’rigap, iste’dodningo`sibunishiuchunmusaffoob-havo, quyoshdaymehribonustozlarningko`ngilharorativaoqyo’ltilagikerakbo`ladi.

Yanabirmaqolasidashundayyozadi: “Iste’dod — buavvalodid, yaxshidid egasibo`lishqobiliyati, deguvchilarhambor. Iste’dod — bepoyontushuncha. Uta’rifgasiqqanda edi, unima’lumxususiyatlardoirasidachegaralashmumkinbo`lganda edi, odamlaryo’qiste’dodnitarbiyalabborqilganbo`lardilar. Gor`kiy, iste’dodning 99 foizimehnatdeganinitug’maiste’dodibo`lmaganodammehnatbilanchinakamshoiryok ibastakorbo`lishimumkindebtushunmaslikkerak. Harqalay 99 deganiyuz emas. Suvnormalsharoitdayuzgradusdaqaynaydi. 99 gradusisigansuv — qaynagansuv emas.Forstilidaqaynashni «jo`shidan» deydi. Ya’nijo`shmoq. She’riyathamjo`shmoqdir. Jo`shmoquchun esa 99 foizdantashqario`shakamtarinbirfoiz — ya’nitug’maiste’dodkerak”.

E.Vohidovning 1972 yildayozilgan “Aruzhaqida” debnomlangankichik etyudmaqolasidagifikrlarbugunham eskirmaganiyaqqolko`rinadi:”Aruz, adabiyotning,umuman, san`atninghammaturlarikabitalantvamahorat, teranxayolva ehtirostalabqiladi”.

Shoirningijodiytajribalaritufaylitug’ilgannazariyqarashlarikattaahamiyatkasb etadi. «Aruzhaqida» maqolasida: «G’azal – murakkabvaanchaqiyinjanr. G’azalnavisdanozso`zdako`pma’noberish, fikrdurdonalarinibadiiytashbehsadaflariichidataqdim etishnitalab etuvchijanr… Aruzadabiyotning, umuman, san’atninghammaturlarikabitalantvamahorat, teranxayolva ehtirostalabqiladi», degan e’tiborlimulohazalarniyozadi.

«Sarbast – o`lchovqirg’og’igasig’magantoshqintuyg’ularningvaznidir», «Maqollar – hechbirpodsho e’lonqilmaganfarmon, hechbirdavlattomonidanbitilmagankonstitutsiyadir». Umumanolganda,ErkinVohidovanglaganvaanglatganbundayhaqiqatlar, adabiy-nazariyqarashlaro`zqadr-qiymatiga ega. Ulardanbahramandlikma’naviyyuksalish, adabiyotvasan’atni, she’riyhis-tuyg’ularvanazmtabiatinianglashuchunjudazarurdir.

Maqolaningyozilganiga 40 yildanoshdi. Istiqlolyillaridaqilinganbirsuhbatda E.Vohidovgaaruzbilanbog’liqshundaysavolberishadi: Bugunbarmoq, sarbastvashukabiboshqavaznlardayozilayotganshs`rlargako`proqduchkelayapmiz.

Aruzda esanegadiroqsashbor. Bushumumtozshe`riyvazndaijodqilishningmurakkabligidanmiyoshe`rahliningaruzgako`nikolmayotganidanmi? Shuningdekaruzningbugungikundagimavqeihaqidahamto`xtalibo`tsangiz… Shoirvamunaqqidshundayjaobberadi:

— Menuchunhechqandayvaznningahamiyatiyo`q. SHekspirsonetyozgunichabirortaodamsonetningulug’liginitasavvurqilmaganbo`lsa kerak.

BizdaNavoiydankeyinshundayshoirlaro`tganki, partiya, sovethukumatinimaqtab, she`rgasolibaruzningmavqeigaputuretkazishgan. Hattoki, AbdullaQahhor, aruzniyamdabdalasinichiqardilaring, endiaruzdayozmanglar, debnorozibo`lgan.

Birvaqtlararuzvaznidashe`ryozish-yozmaslikmuammosiko`tarilganda, aruzdayozmasliktarafdorlarino`noqshoirlardanmisolkeltirib, aruzdayozishtarafdorlariNavoiydanmisolkeltirishgan.

Hammagapiste`dodda. Iste`dodshundaynur, shu`laki, zaxtushganburchakkatushsayam, uninurqilibyoritibyuboradi.

Birvaqtlarturkiytildashe`ryozibbo`lmaydideganto`xtamgakelingan. She`rforstilidayozilishikerak, forstiligo`zaltil, turkiytiltikongao`xshaydi, butildaso`kishmumkin, bozordasavdoqilishmumkin, boringki, harbiyda «tur», «o`tir», deyishmumkin, debhammabirfikrgakelgan. ShundaNavoiy, Fuzuliyturktiliningnazokatiniochib, shugo`zaltildashe`rkashfqilib, o`ziste`dodnuribilanyoritgandankeyinturkiytilhamg’oyatgo`zaltil ekanliginiAbdurahmonJomiy e`tirof etgan: «Navoiybizfors-tojikshoirlarigarahm-shafqatqilibforschadayozmagan, turkchadayozgan. Agarshuijodkorforschada «Xamsa», devonyozganda, bizbechoralarganimaqolardi…». Gapvaznda emas. Hayrat, dard, ruhiyatda.

Aruz — bizningma`naviyxazinamiz, boyligimiz. Buboylikniyo`qotmasligimizkerak. Menistardimki, shuvazndashe`ryozganijodkorlarmuxlislarnio`zigajalbqilishsa”.Ko`rinadiki, shoirningaruzhaqidagimulohazalariyanadachuqurlashgan. Uaruzdayozilganasarlaribilan, maqolalaribilanaruzningtarg’ibotchisisifatidako`rinadi.

Yoki “Ko`ngildagigaplar” “Sharqyulduzi” jurnalininganketasigajavobsifatidayozilganbo`lib, undatildaginoshudliklar, yoshlarningtilga, o`zijodiga e`tiborsiziligidankuyunishhissiyuqoriligiko`rinadi.

E.VohidovmunaqqidsifatidaXXasrning 80-yillaridaadabiyot, she`riyat, ijodhaqidagimulohazalarinikitobgakiritgan. 1981 yildayozilgan “Mukammallik” (“San`at, adabiyotningsharti –barkamollikvamukammallikdir”), “Yulduzlarqovushsa” (“Drujbanarodov” jurnaliningdavrastolidaso`zlagannutqi) maqolalaridauningadabiyotningyuksakligiuchunnaqadarjonkuydirishiyaqqolnamoyonbo`ladi.

Shoirningso`zigaishonishkerak, shoirningso`zidanta’sirlanishlozim. Badiiyadabiyotningobrazliligimasalasishuo`rindanamoyonbo`ladi. Aslidahis-tuyg’ularni, anglanganhaqiqatlarniturlibo`yoqdorso`zlar, harxilbadiiysan’atlarvositasidayordamidaifodaqilish – badiiyadabiyotningtabiati. Shoirlarbirovlarnirom etadigan, o`zida «sehrlihaqiqat»nimujassamqilgan «yolg’on»niyozadilar. Shuo`rindabag’oyatibratlibo`lganibois e.Vohidovningyuqoridagimaqolasidanolinganbirrivoyatnikeltiraman:«Rivoyatqiladilarki, Nushirvoniodilshoirlarnihuzurigachaqiribaytibdi: «Bunebetavfiqlikki, sizshoirlarmendekodilshohdavridayolg’onshe’rlaryozasizlar? Hechzamondaoshiqningohufig’onisahrogao`tqo`yadimi? Qizbolaningkiprigio`qbo`liboshiqyigitningko`kragigasanchilarmish. Bugapgakimishonadi? Xullas, shubugundanboshlabkimyolg’onshe’ryozsaboshidorda, mulkitalonda».

Shufarmondankeyinuzoqvaqthechkimshe’ryozmayqo`ydi. Nihoyatbirshoirshundayshe’ryozdi:

Tongotsayulduzlarso`narosmonda,
Xo`rozlarqichqirarMozandoronda.
Xalafdakechqurunquyoshbotadi,
Kechasiodamlaruxlabyotadi.

Nushirvoniodilhechbiryolg’oniyo’q, boshdan-oxirigachahaqiqatbo`lganushbushe’rnio`qibyelkasiniqisdi, boshiniqashladivayanafarmonberdi: «Shoirlaro`shao`ziningyolg’oniniyozaversin». Shundan: «Shoirso`ziyolg’ondur», degangapqolgan, shundanFuzuliy: «Aldanmaki, shoirso`zialbattayolg’ondur», deyalutfqilgan.

She’riyatninganashu «yolg’onida» judachuqurhaqiqat, sehrlihaqiqatbor, buyukishontirishkuchibor. Aqlbovarqilmasbirqonuniyatgako`rakishilarjo`naytilganrostso`zga emas, o`sha «yolg’on»gaishonadi.

Nega endimenshe’riyatningzukkobilgichlario`ltirganbuyig’indaadabiyotnigibtidoiyqonuni, alifbosibo`lganbugapni, hayotiyhaqiqatbilanbadiiyhaqiqatmunosabatiniaytibturibman? Negaki, mingafsus, bizko`phollarda, hattoto`qsonfoyizshe’rlarimizdashuqonungaamalqilmaymiz, «Xalafdakechqurunquyoshbotadi» debyozamiz»[10].

Shubilanbirga “Yulduzlarqovushsa” nutqidamunaqqidbugungikundadolzarbmasalalardanbiribo`lgantarjimamasalasigahamto`xtaladi. “Bizningdavrimizdatarjimaishioddiysan`atkorlik emas, balkikattavatanparvarlikishidir”,- debyozadi.

“Adolattuyg’usi”daadabiyotgao`zigaxos, shoironabahoberilganiniko`ramiz:” Adabiyot, san`at –qalbninghunari, yurakningishi. Shoir, yozuvchiyuraginingso`zi,

---

[10]Воҳидов Э. Шоиру шеъру шуур. Тошкент.”Ёш гвардия”, 1987. 36 –бет. Кейинги ўринларда шу китобнинг бети кўрсатилади.

qalbiningamribilanqo`ligaqalamoladiganodam. Agaryozuvchi, shoirvijdonso`ziniaytolmasa, fojeayuzberadi” (41-bet).

“Shoirushe`rushuur” kitobidano`rinolganikkinchiqism “Qarzdorlik”daAlisherNavoiy, Pushkin, SergeyEsenin, UsmonNosirkabiso`zsan`atkorlarihaqidagishoirningdilso`zlarikeltirilgan. “G’afurG’ulombilanuchrashuvlar” esako`proqxotiralargaasoslanganbo`lib,E.Vohidovijodyo`lidabuulkanshoirningkattata`siriborliginiuningo`zihurmatbilanta`kidlaydi.

AbdullaQahhor, G’ayratiy, Mirtemir, MirzoTursunzoda, MikolaBajan, Zulfiyakabiijodkorlargabag’ishlanganmaqoalalardahamularoldidagiqarzdorliktuyg’usi, shogidlik ehtirominiko`ramiz. Ayniqsa. “shoiraninghayotqo`shig’i” maqolasidaulkano`zbekshoirasiZulfiyaxonimijodigasamimiyvamehrbilanbahoberiladi. Munaqqidshoirliknimadegansavolgajavobbilanmaqolaniboshlaydi.Shoirsizyurtnibulbulsizchamanga, yulduzsizosmonga, mayoqsizbandargohgao`xshatadiki, buobrazlimulohazalaruningiste`dodidanyanabirbordarakberadi.

Shoiraning “Hijronkunlarida” kitobihaqidafikryuritar ekan, shundayyozadi:” She`rityaolamigaharbirijodkoro`zqo`shig’ibilankiribkeladi. Zulfiyashe`riyatgaVafoqo`shig’ibilankirdi, Vabuqo`shiqayolsadoqatiningyuksaktarannumigaaylandi...

Darhaqiqat, Zulfiyashe`riyatimardonashe`riyat” (78-bet).

E.Vohidovustozlarihaqidamehr-muhabbat, kattahurmatbilanmulohazalarbildirar ekan, o`ziningzamondoshi, iste`dodlishoirA.Oripovijodigahamyuksakbahoberadi. “Hayastonilhomi”dashoirning “Armaniston” she`rinitahlilqilar ekan, uningbirtaqrizgaarziydiganshe`r ekanligigaurg’uberadi, shoirni esaS.Eseningao`xshatadi.

Kitobning “Talqinlar” qismi e.Vohidovningshe`rshunos, so`zshunosmunaqqid, adabiyotshunos ekanliginiyanabirkarraisbotlaydi. UAlisherNavoiyningbirnechtag’azalinisharhlabtalqinqiladi. Fuzuliy,

Boburg’azallarigabergansharhlari, talqinlarinavoiyshunos, fuzuliyshunos, boburshunosolimlarningtalqinlaridanqolishmaydi.

“Ostonadaturganiste`dod” qismidagibirinchimaqoladamas`uliyattuyg’usihaqidafikryuritiladi. Iste`dodliyoshlarningadabiyotgakiribkelishi, yoshlikhaqidagimuloahazalarbugunhamohoriniyo`qotmaganiniko`ramiz. Iste`dodningnamoyonbo`lishi, yoshlarijodidahaqidagitanqidiymulohazalaridabuniyaqqolko`rishmumkin: “ YAnabirqiyinchilik – haliko`nglimizdatabiiy ehtirosningyuksakligibilanbadiiymahoratningetishmasligio`rtasidagiqarama-qarshilikdankelibchiqadiganqusurlarbor. Bukammutoaalaqilishimiz, o`zishimizga “havaskorona”munosabatdanqutulmaganimiz, o`zhunarimizning egasi, zargaribo`lolmaganimiznatijasidir. Bundao`zarodo`stonatanqidningkamligi, jindekhaybarakallachilikninghamxizmatiyo`q emas” (112-bet).

Yokiuning “Shoirlikning «qoraishi»niko`zoldigakeltirmay, bunomningo`ziga, obro`vashuhratigaqiziqibshe’riyatmaydonigaintilganlarxatoqiladilar. Ko`pinchabundayxatojudaqimmatgatushadi. Xatoqilganodamuchunham, she’riyatuchunham. SHusababli «yoshlargag’amxo`rlik» degandafaqatularniqo`llab-quvvatlashyo’g’iniborqilibko`rsatish emas, balkiulargarostgapniaytish, yanglishishdanqaytarishhamtushuniladi. Ovoziyo’qodamhofizbo`lolmaydi, musiqani eshitish, farqlash, anglashqobiliyatiyo’qodambastakorbo`lolmaydi. Lekinikkisatrnibir-birigajuftlash, savodliyozishqobiliyatibo`lganharbirfuqaroshoirlik, yozuvchilikda’voqilishimumkin. Bizningsavodxonasrimizda, ayniqsa, adabiyotdaiste’dodbilanhavaskorlikniajratishmushkulbo`libqoldi” deganmulohazalarihozirham eskirgan emas. Adabiyotgakiribkelayotganyoshijodkorlaruchundasturulamalbo`libxizmatqilaoladi.

Kitobning “Bahs” debnomlanganqismiadabiy-tanqidiysuhbatlardaniborat.E.VohidovtanqidchiU.Normatov (“talanttarbiyasi”), shoirMirzoKenjaboev (“Shoirvashe`rdunyosi”), jurnalistAnvarJo`raboev

(“Busirliolam”), shoirYo`ldosh eshbek (“Barchashodliksizgabo`lsin”), yozuvchiNurulloOtaxonov (“Mingasrlarichrapinhon”) larbilanolibborilgansuhbatlardahamo`ziningadabiyotga, she`riyatga, ijodorlargabo`lganmunosabatininamoyon etadi. SHusuhbatlardanbirigaquyiroqdato`xtalamiz.

E. Vohidovkitobningjanrigakelganda “Adabiyo`ylar” degannombilanhamataydi, oxirida “Adabiy esselar” hamdeyiladi. Asliniolganda, mazkurkitobhaqiqatdanhamijodkorningadabiyo`ylaridaniborat. Yuqoridaaytibo`tganimizdek, keyingiyillardaMirtemir, Zulfiya, H.G’ulom, Shukrullo, A.Oripov, O`.Hoshimovkabiatoqlishoirvayozuvchilarningadabiy-estetikqarashlarinio`zidamujassamlashtirgan esselarinashr etildi. Buholadabiytanqidningyangikamolotpallasigakiraboshlaganidan, adabiy-tanqidiyva estetiktafakkurningyangibosqichgako`tarilayotganidandarakberadi. Ushbuturkumdagiasarlardaadiblarningo`zijodi, shaxsiyati, tabiatixususidagi, shuningdek, badiiyadabiyot, adabiyjarayon, milliymadaniyatimizxazinasiniijodiyboyitganasarlarningtug’ilishi, yozilishjarayonigadoirfikr-mulohazalarikengo`rinolgan. O`zbektanqidchiligida esseningadabiyo`ylardebatalganshaklihamuchraydi. A.Muxtorning "Yoshdo`stlarimga", P.Qodirovning "O`ylar", A.Oripovning "Ehtiyojfarzandi",E.Vohidovning "Shoirushe`rushuur", O`.Hoshimovning "Notanishorol" to`plamlariniasosananashunday esselartashkilqiladi[11].

Ilmiy-badiiy essenavisliktaraqqiyotidaikkiyo`nalishko`zgatashlandi: 70-yillardan e`tiboranijodkorlar-shoirvayozuvchilarninghayotvaadabiyotmasalalarigadoiradabiyo`ylari - faolyaratilaboshlandi. Ularningmarkazidaijodkorningqat`iyvaaniqnuqtainazarituradi, ya`niijodkorningintellektualdarajasi esseningboshqahramonivazifasinio`taydideyishmumkin. essedaijod etuvchisan`atkorningadabiyo`ylari, mushohadalariadabiylikva emotsionallikbilanchatishibketganfikr-mulohazalariningko`rkamsintezinitashkil

[11]Ахмедова Шоира. Ўзбек адабий танкидчилиги жанрлари. Тошкент. 2008. 124- бет.

etadi. Bujihatdan, ayniqsa,E.Vohidovningadabiyo`ylarinialohidata`kidlabo`tishmumkin.

Yozuvchi essesiningo`zigaxosligi, avvalo, quyidagibelgilardako`rinadi: ulardafaqatmuallifindividualligini ngmuhrihisoblanganichki emotsionalto`lqinkishinio`zigajalb etadi, bunarsaadibningnozikijodiytabiati, aniqnuqtainazaribilanxarakterlanadi, qolaversa, bundayruhiyatmanzaralariningtovlanishlari essedabadiiy etyudlarni, qaydlarni, qatra-qatrafikr-o`ylarsilsilasinitashkil etadivanihoyat,E.VohidovMuxtoradabiyo`ylaridatasavvur, his-tuyg'u, fikrlarningo`zarobog'lanishi, tafakkurningkuchliparvoziuningkengo`quvchilarommasiko`ngligaolibkirganasosiyfa zilatlaridan ekanligidako`zgatashlanadi. Bundagianalitiktafakkurkitobxonnisehrlaydi.

"Shoirushe`rushuur" kitobiningoxirgiqismi "Yo`llarvao`ylar"dabuxususiyatko`zgayaqqoltashlanadi. "Gyoteyurganyo`llardan", "Afsonalaro`lkasi"daxotiralar, o`ylarberilganbo`lsa, "Bizningodatlar" essesibugungikunlarimizdagimuammolargayaqinligibilanahamiyatlidir. essenavisundao`zbekonaodatlarimiz, to`ymarosimlari, ortiqchachiqimlar, ularorqalikelibchiqadigannoxushliklarhaqidajudato`g'rifikryuritadiki, bumulohazalar eskirmaganligibilanqalbimizgayaqin, shubilanbirgaijodkorningo`zxalqimuammolarigaqanchalik e`tiborlibo`lganidandalolatberadi.

IIBOB.E.VOHIDOVNINGMUNAQQIDLIKMAHORATI

2.1. Adabiysuhbatlardashoirvatanqidchiqiyofasi

TanqidchiU.NormatovningO`zbekistonxalqshoiri ErkinVohidovbilanolibborgansuhbatiningasosiymavzusikitobningsarlavhasida hamaks etibturgan «talanttarbiyasi» haqida. Shuboissuhbat «Talanttarbiyasi» debnomlangan.

Tanqidchini, avvalo, talant, iste`dod, ularnitarbiyalash, hozirgikundatalantliijodkorlargamunosabatkabimasalalarqiziqtiradi. SHuninguchun «badiiytalanttug’mabo`ladi, agarodamdabadiiyijodkorlikxislatlaribo`lmasa, unitarbiyalash, o`qitishyo`libilanhosil etishaslomumkin emas. Biroqshutug’matalantning, kishidagiiste`dodqirralariningochilishidatevarak- atrofdagilarning, muhit, sharoitningrolijudakatta» ekanliginita`kidlar ekan, tanqidchiniba`zidachinakamiste`dodlarningochilmayqolibketishi, ba`zidashunchakihavasyo`ligakiribketishi, «o`rtacha» ijodkorlarningko`payibborayotganligi, bular esaadabiyotningsifatigasalbiyta`sirko`rsatayotganligitashvishlantiradi. Shoir esahammanarsaiqtidorgabog’liqdebhisoblaydi, hattoyoshlikxotiralarini eslab, o`zfikrlariniobrazlitarzdaasoslaydi. Talantlargamunosabatbildirishtanqidchilikningvazifasidebhisoblaydi. Tanqidchihambadiiyijodgaqiziquvchilargahaqgapnio`zvaqtidaaytishnaqadarzar urliginihayotiymisollarorqaliko`rsatadi. SHoirbufikrniqo`llab, yoshtalantlarningyordamgamuhtojligi, ularniqo`llashzarurliginita`kidlab, shoirG’ayratiyto`garagini esgaoladi. Tanqidchitalanttarbiyasimuammosidanbirozchekinib, suhbatdoshiningdiqqatinitalanttabiati, badiiytalantning engsehrlinuqtasisanalganilhomonlarigaqaratadi. SHuhaqdashoirningfikrinibilmoqchibo`ladi. Buto`g’risidaoldino`zisuhbatlashganboshqaadiblarningbadiiyijoddaixtiyorsizh olatlarning, intiuitsiyaningrolinibo`rttiribko`rsatishlarigatanqidchiunchalikqo`shilmaydi. Aynipaytdaijodningonglijarayon ekanliginihamta`kidlaydi.ErkinVohidovham «menilhomdebatalganholatningtabiatihaqidako`po`ylaganman. Bu-g’ayrioddiynoyobholat. SHoirilhomdaqiqalaridaginahaqiqiyshoirbo`ladi»,-deyauningfikrinito`ldiradi, ilhomninguzluksizizlanish, o`qish, o`rganish, mehnatqilishnatijasidaonglijarayongaaylanishihaqidafikryuritadi.

«Ilhomtuyg'ularningshoirqalbidantoshishi. SHoirxayolidatug'ilganshe`riyniyatningetilishivavujudnilarzagasolishidir».Erk inVohidovningmazkurmulohazalarishoirlikmohiyatini, mas`uliyatinibirdaanglab, birdaanglabetolmaganijodkorlar, yoshboshlovchilaruchundasturlamalbo`lishimumkin. E.Vohidovningkeyingiso`zlarifikrimizniyanadato`ldiradi: «Yozuvchibo`lishuchunjudako`p, beqiyosko`pxislatlarbirshaxsdamujassambo`lmog'ikerak. Iste`dod, bilim, mehnatsevarlik, zamonvamakontuyg'usi, zakiylik, qat`iyat, ruhanvajismonanpoklik, adolattuyg'usi, kurashchanlik, fidoyilik, hayratlanishvayonabilishqobiliyativao`nlabboshqafazilatlar...». SHuninguchunhamhaqiqiyyozuvchilarhammazamonlardabo`lganligi, «shundayma`muryurtdajudahamkamligi» shoirnitashvishlantiradi. Uiste`dodnibirlamchi, professionalbilimdonlikniikkilamchidebhisoblaydi. Uo`ziniadabiyotdahavaskorlik emas, professionalliktarafdori ekanliginiasoslabberadi. Suhbatdaadabiytanqidchilikningbirkamchiligiochibberiladi: adabiyotshunos-tanqidchilariste`dodsizkishiso`zsan`atiningqonuniyatlariniqanchalikchuqurbilg anibilanhechnarsaga erishaolmasligini e`tirof etadilar, ammo «professionalbilimdonliktufaylitalantliyozuvchinimalarga erishganliginietarliravishda» ko`rsatibberolmayaptilar. Buni E.Vohidovhamta`kidlaydi, uhamadabiy-tanqidchilikningqusurlariniochishnidavom ettiradi: «...O`z-o`zinitanqid-yaxshixislat. Tanqidning «etarliravishdako`rsatibbermayotgan» ishlarianchaginabor. Tanqidchilarimizmashhurlupalariniyo`qotibqo`ygangao`xshaydilar»,-ha, bufikrnaqadarto`g'ri! Tanqidchibirpaytlaradabiyasarnishakltomonidantekshirishnibirinchiplangaqo`y ishhollaribo`lgan, bu esaqoralangan, keyingipaytlardaso`zsan`atiniyaxlittarzda-hamshakl,

hammazmunuzvlarinibirbutunholdatekshirishodattusigakiraboshlaganliginiyax shixususiyatsifatidata`kidlaydi.

Ammohozirgishe`riyatimizhaqidako`plabmaqolalarchiqayotganbo`lsa-da, she`riyatningshakliytomonlarihaqidamaxsustadqiqot, maqolayaratilmaganligidantashvishlanadi. «She`rningichkito`qimasi, tuzilishi, hissiyohangi, ritmi, qofiyalanishtartibi, she`rdama`novamantiqyo`nalishi, birso`zbilanaytganda, she`riyasarpoetikasi, undagimutanosiblikqonuniyatlari» aniqtahlil etilmayapti.

E.Vohidovbumasalagao`zmunosabatinibildiradi: yoshshoir, yozuvchilardla, ba`zankattalardahamtalabchanliktuyg'usikamayibketyapti.

Shuboistalantlarniyoshlikdantarbiyalash, yoshlikdanzargarlikkao`rgatish, quntvachidamnisingdirishzarurliginiuqtiradi.

Tanqidchivashoiryoshijodkorlarningshe`rtexnikasiningibtidoiytalablarigahamri oyaqilmaydiganlari, ularningshe`ridaxayajonborligi, shavqborligi, lekinshe`riymadaniyatyo`qliginiko`rsatar ekan, unirassomlikmaktabi, musiqamaktabiv.h. hammasan`atturlariningmaktabiborligiajablantiradi. Suhbatdosholdigashundaysavolqo`yadi: Nega endishoirlik, yozuvchilikningmaktabiyo`q?

MoskvadagiGor'kiynomliadabiyotinstitutisingariyozuvchigaprofessionalbilim beruvchimo``tabardargohlarrespublikamizdahambo`lishikerakliginita`kidlaydi. «Bumo``tabardargohtalantlariadabiyotto`garaklaridaboshlang'ichma`lumotolis hlari, professionalyozuvchilarnazoratiostidatahsilko`rishlarilozim. Bubo`lishikerakbo`lgan, vaqtibilanbo`ladiganish». Haqiqatanhamhaqiqiyijodkorlarxalqningkelajaginioldindanko`rabiladilar.E.Vo hidovorzuqilganvabo`lishigaishonganishmustaqillikyillaridaamalgaoshdi: Respublikamizda 90-yillardaOliyadabiyotkursitashkil etildi. Undatalantliyoshijodkorlarprofessionalbilimolishuchuntahsilolmoqdalar.

E. Vohidovshuo`rinda-suhbatjarayonidatanqidchilikningvazifasinihamto`g'riko`rsatibo`tadi.

«Yoshyozuvchini «suyagiqotmasdan» badiiymantiqqa, ichkimusiqatuyg’usiga, ritmvaqofiyasan`atigao`rgatmoqtanqidchilikningvazifasigakiradi»[1].

Tanqidchisuhbatmavzuinio`zgalartajribasinio`rganish, adabiyvorislikan`analarigamunosabatmasalasigaburadi.Shoirgabevositamurojaatqilib, uningaruzdayozilganasarlaritevaragidagiqizg’inbahslargaqaramay, hamonaruzdaijod etishnito`xtatmaganligining, undagig’azalgashaydolikningsababinimada ekanliginiso`raydi.

1) Shoiraruzatrofidagibahslargaaralashmaganligliningsababalariniko`rsatadi. Bumasalada «engzo`rvahaqgapni» aytganJamolKamolningso`zlarinimisolqilibkeltiradi.

Tanqidchi- suhbatnijonlivaqizg’inolibborayotganU.Normatovshoirning «Yoshlikdevoni» xalqqamanzurbo`lib, «go`yoaruzningyangihayotiboshlanayotganligidandalolat» ekanliginita`kidlar ekan, bujanrningrivojibilanbog’liqayrimmuammolargasuhbatdoshiningdiqqatiniqaratadi: so`zsan`atidahamprogresshodisasiborligi, vaqtlaro`tishibilanba`ziadabiyshakllarningo`zumrinitugatishgaqandayqarashini bilmoqchibo`ladi.

Shoir « Nimaikiyashayotgan ekan, demak, ukerak: demak, uxizmatqilyapti. Sizaytmoqchi, «umrkechiribkelayotgani» yo`q. Hammagapiste`dodda.Iste`dodnafasiborjoydahayotbor,-debjavobberadi. Tanqidchiningsavoligasuhbatdosho`ziningbirg’azalibilanjavobberadi.

Fursatingetmaydidoim, hechqachonetgan emas,

Mehnatingbitmaydidoim, hechqachonbitgan emas.

Shuo`rindaU.Normatovg’azalhaqidagifikrinihamqistiribo`tadi: «yashiribnimaqilamiz, shug’azaldagifikrlashtarzingizdahaman`anaviylikustunroq...». Keyinushoirningbarmoqdagishe`rlaribilanaruzdagishe`rlariorasidagiba`zifarqlarnihamochibberadi: aruzdagikitobiylik,

[1] Норматов У Талант тарбияси. Тошкент. «Ёш гвардия». 1980, 14-бет.

traditsionobrazlararuzningma`lumdarajadacheklanganliginiko`rsatmaydimi, debso`raydi.

E.Vohidovbunirad etadi: «Cheklanganlikalomati emas, o`zigaxoslikbelgisideyilsato`g’riroqbuladi».-deydi. MisoltariqasidaG’.G’ulomningbarmoqdayozilganshe`ridankeltirib, fikrlariniasoslaydi.Shundankeyinsuhbatkompozitsiyasidagio`zigaxoslik-tanqidchininglirikchekinishqilishiuningqiziqarlivaobrazlibo`lishinita`minlagan: OybekbilanMaqsudSHayxzodaklassikshe`riyatimiznijudachuqurbilganlar. Umrbo`yiunitadqiqvatarg’ib etganlar. LekinOybekvaM.Shayxzodalarshe`riyatidaklassikadabiyotana`analaridanko`ra rusvajahonrealistikpoeziyasitajribalarigamoyillikkuchliroq. BuxususiyatG’.G’ulomshe`rlaridahamyorqinko`zgatashlanadi.E.Vohidovningb armoqdagiasarlaridahamshunday.Bundanshundayxulosakelibchiqadi: aruzklassikshe`riyatningpoetikan`analarinibevositadavom ettirishgaundasa, barmoqvasarbastularniijodiyrealistikasosdaqaytao`zlashtirishgayo`lochadi. SHoirhambufikrnitasdiqlab, ijodiyo`rganish, an`analarnidavom ettirishxilma-xilko`rinishdasodirbo`lishini, ularnibirqolipgasolishmumkin emasliginiinkor etmaydi.

Suhbatdosh-shoirshusuhbatda «aruzhimoyachisi» sifatidako`rinayotganbo`lsa-da, aslidashe`riyatdaxilma-xillik, uslubiyrang-barangliktarafdori ekanliginiuqtiradiki, bizningchaham, bujudato`g’riyo`ldir. SHuboisqalamkashdo`stlarining, yoshlarningijodiy, uslubiyizlanishlarinikuzatibborishnita`kidlaydi.SHoirningbuta`kiditanqidchinis uhbatmavzusiniyoshlarshe`riyatigaburibyuborishigayo`lochibberadi.Tanqidchi suhbatdoshininganashumasalagamunosabatinibilmoqchibo`ladi.

E.Vohidovijodiyizlanishlarga e`tiborberibva ehtiyotkorlikbilanyondoshishzarurdebhisoblaydi: «Ijodo`ztabiatibilan eksperiment, tajribademakdir». Harqandayulkankashfiyottajribadanboshlanishiniaytib, ChingizAytmatovningbirsuhbatidaaytgan «adabiyoto`zining

eksperimentaltsexigayoki, agarxohlasangiz, qandaydir eshelonlashtirilganotryadiga egabo`lishikerak» deganfikrlarigato`laqo`shilishinima`lumqiladi.

E.Vohidovning «eksperiment, tajribadegandanuqulmilliyshe`riyatgaavvalko`rinmaganshakllar, ifodalarniolibkirishniginatushunishbiryoqlamalikbo`ladi, mavjudtraditsiyalarniyangilash, boyitish, uningyangiimkoniyatlariniqidiribtopishham eksperimentningbirko`rinishidir» deganilmiy-nazariyahamiyatga egaqarashlarikitobxonuchunma`naviyozuqa, she`ryozishyo`ligakirganhavaskorlargayordamitegadiganmulohazalardir.

E.VohidovningshufikriMa`rufJalil, AbdullaSher, M.Boboevkabian`anaviyshakllardaijod etayotganlar, RaufParfi, M.Qo`shmoqov, H.Xudoyberdievakabisarbastshaklida, sarbastvazniningyangicha, o`zigaxosko`rinishlaridaijod etayotganshoirlarmisolidatasdiqlanadi.

Suhbatoxiridayana e. Vohidovijodibilanbog’liqmasalagato`xtalinadi.Ya`niuningtarjimonlikfaoliyati, «Faust» tarjimasiustidagijiddiyishlarihaqidaso`zlabRasulHamzatovning «Ilohiykomediya» bilan «Faust»ningo`zbektiligatarjimaqilinishikattatarixiyhodisadebataganliginiaytibo`tadi. Ammoshe`riytarjimashoirningbutunilhomini, ijodiysaxovatiniolibqo`ymayaptimikandegantashvishdanxavotirda ekanliginibildiradi.

Shoir esabunirad etadi, hattoaruzdabo`lganikabita`na, dashnomlar eshitganini e`tirof etadi. Ubadiiytarjimani, uningmilliymadaniytaraqqiyotdagibebahoqadr-qimmatidantashqari, «professional» mahoratnichuquro`zlashtiribolishini, «Vatanvajahonmadaniyatinio`rganishningbeqiyosvositasidebbiladi».Shoirningtarjimahaqiagimulohazalariva «engmuhimi, tarjimaijodkorningmas`uliyattuyg’usinioshiradi, o`zbo`y-bastinijahonmadaniyaticho`qqilaribilanqiyosqilishgachorlaydi, binobarin,

ijodkornioriginaldahamasarlaryozishdansaqlaydi» deganqarashlariyoshijodkorlaruchunjudahamzarur. Ularhamtarjimabilanshug’ullanishganda, bugungikundabunchaliksayozshe`rlarko`paymas edidebo`ylayman.

Binobarin, adabiysuhbatdanshundayxulosachiqarishmumkin:

1. Bundaysuhbatlaradabiyotning, adabiytanqidningo`sishiga, taraqqiyotigaijobiyta`sirko`rsatadi.

2. Ijodkorningijodlaboratoriyasigakirib, uningbadiiyijodsirlaridanvoqifbo`lish, unikitobxongako`rsatishimkoniyatisuhbatdako`pbo`lishiayonlashadi.

3. Shoirbilantanqidchisuhbati Erkinsavol-javob, bir-birinitushunishruhida qurilganligiuningilmiy-badiiytafakkurnamunasi ekanligidandalolatberadi.

4. Adabiysuhbatningbadiiyligimasalasigakelsak, undaturlixotiralardanmisolkeltirishuningjonlivaqiziqarliginita`minlagan. Busuhbatadabiyotmuxlislari, boshlovchiijodkorlaruchunilmiy-ma`rifiyahamiyatga egaligibilanhamajralibturadi.

6. Suhbat 70-yillarningmahsuli, shuboisundadavlat, hukumatningqarorlari, sho`romafkurasi, partiyako`rsatmalaribilanbog’liqfikrlarhamborliginiko`rsatibo`tishkerakbo`ladi.

Mustaqillikdavrida E.Vohidovbilanqilingansuhbatlardanbirida “Bugungitamaddundashe`rqandayrol’o`ynayapti?” degansavolga, shoirvamunaqqidshundayjavobberadi: “ — Harbirsan`atturio`zzamonidagurkiraydi. Misoluchun, dramaShekspir, Mol’erzamonidayuksakkako`tarilgan. Rassomchiliksan`ati XV asrItaliyadaoliymiqyosdarivojtopgan. SHe`riyatxamxuddishunday.

She`riyatEvropada XIX asrikkinchiyarmidagullab-yashnaganbo`lsa, Sharqolamida bundantaxminanmingyillarilgarichaqmoqdaychaqnagan. Hofiz, Sa`diy, Bedil, UmarXayyom, AlisherNavoiyshe`riyatniyuksakcho`qqigako`tarishgan. Forsshe`riyatita`siridauyg’ongano`zbekshe`riyatixambudarajadankambo`lmagan. Hozirgimilliyshe`riyatimizhambundanmustasno emas.

Harbirzamonningo`zmezoni, yukimavjud.Harbirzamonningo`zgapibor. Manailm-fan, texnikaasridakinosan`ati, televidenie, komp’yuterlarpaydobo`ldi. Bumo``jizalarvositasidadunyoningifodasinio`zgachashaklda, o`zgachamezonlardatalqinqilishlarbutkulboshqachama`nokasb etayapti.Odamnixavflio`ybosadi: «Kelajakdashe`riyatnimabo`ladi? Kitobmutolaasi-chi?»Oldindanqechnarsadebbo`lmaydi.
Lekinagar buma`naviyboyliklaryo`qbo`libketsa, judakattatarixiyadolatsizlik, insoniyatuchunjudakattayo`qotishyuzberadi. Ijodkorningso`ziizsizyo`qolsa, bundanortiqfojiayo`q. SHuninguchunadabiyotgao`sish, rivojlanishnuqtainazaridanqaramaslikkerak.

Menaminman, she`riyat, ijod, adabiyot, badiiytafakkuryashaydi. Inson, baribir, badiiytafakkurgamuqtojliksezadi”.Ko`rinadiki,E.Vohidovadabiyotningmanguyashashigaishonadivao`quvchinihamishontiradi.

2.2. Tanqidchivaadabiyjarayon

E.Vohidovadabiyjarayonnisergaklikbilankuzatibboradi. Ustozlarisingariyoshijodkorlar, iste`dodliqalamkashlargakatta e`tiborqaratadi.shuninguchuno`ziningtiniqadabiy-estetikkontseptsiyasiga, dardiga, adabiydunyosiga egaijodkoruzoq-uzoqlardanbahaybattog’largao`xshabko`zgatashlanibturadi. Iste’dodlarningg’uj-g’ujbo`lishikamuchraydiganhodisa. Iste’dodningurug’iko`pbo`lmaydi. Shuboisiste’dodnoyobvayuksakbo`ladi. Chunonchi, «Chaqmoqumri» maqolasida«Iste’dodshundaybirgavharki, udengiztubida, sadafichidahamgavhar, iste’dodshundaybirzilolirmoqki, uningharqatrasidadaryolarningqudrati, ummonlarningteranligibor, iste’dodshundaybirgulki, uningharbirochilmagang’unchasidachamanlarningbo`yivatarovatibor»,-debyozadi.She’riyat, adabiyotiste’dodliyokimajnunsifatkimsalarningqismatidir, deganqadim-qadimzamonlardanqolganbirhaqiqathamborki,

e.Vohidovningiste’dod, uningtug’mabo`lishito`g’risidagiqarashlario`shaqadimhaqiqatlargamuvofiqkeladi.

Ijodahlio`ziishonganhis-tuyg’ularniyozsa, boshqalarhamishonadi. Harqandaybadiiyasarzamirida, garchandijodkorningyozganlariijtimoiylashgandektassurotqoldirsaham, uningortidaodam, ulkanbirqalb egasi – muallifturganbo`ladi. Bushoirninggapi. «She’riyatizlanishdayashaydi» maqolasidagio`sha e’tirof: «She’riyatningbuyukqudratiuningishontirishkuchidadir. Bizharbirshe’rortidauning egasiniko`ramiz, uningma’naviyolaminitasavvur etamiz, o`shashe’rortidaturganodamo`ziningsamimiyatibilan, halolligibilanbiznio`ztuyg’ulariningchinligigaishontirmog’ikerak. SHe’rhamishashoirningqismatidir. Agarshoiro`ziga, o`ziningqismatigayarashadigangapniaytmasa, odamlarungaishonmaydilar»

Aslida, she’rshunoslarshe’rnianglashi, o`quvchidashe’riydidnishakllantirishlozim. Buxususda E.Vohidovyuqoridanominikeltirganimizmaqolasidayozadi: «She’rnianglamakningo`zihamiste’dod. Bizbuiste’dodningnomininazokatdeymiz, nozikfahmlikdeymiz. Bufazilatgayangiliknianglashvabahoberaolishsifatiqo`shilgandaudidgaaylanadi. Didni esayoshlikdantarbiyalamoq, bilimvatuyg’ularboyligibilankamolatgayetkazmoqkerak».Odatdabunday estetiktarbiyauchunadabiyotmuallimlarimas’ulbo`ladilar. Adabiyjarayongabahoberguvchimunaqqidvaadabiyotshunoslarhamkitobxondidinis hakllantirishgaxizmatqilishimumkin. Ammohozirgikundaharikkijihathamoqsamoqda. Maktablardagiadabiyotdarslariham, munaqqidlarfaoliyatihamko`ngildagidek emas.

Adabiy-tanqidiymaqolahamvoqeabo`lishimumkin. Adabiy-tanqidiymaqolahamilhombilanyozilishikerak. Holbuki, adabiy-ilmiymaqolaninghamichkistrukturasi, kompozitsionqurilishi, ritmi, pafosi, ohangibo`ladi. Adabiy-tanqidiymaqolahamyashashga, umrboqiybo`lishgahaqli.

Biroqo`shamaqoladajasoratliodilfikrbo`lmasa, allaqandaymanmanlikortidanyozilsa – buyomon. Shuma’noda E.Vohidov«Adolattuyg’usi» maqolasidata’kidlaydiki: «Yozuvchigauningiste’doddarajasiga, asarigaqarab emas, balki egallabturganmansabigaqarabbahoberilishi, hammabilib, ko`ribturganbarchajihatlardanojizasarlarningmaqtalib, ko`klargako`tarilishiadabiytanqiddebatalganmuqaddassohaningobro`yinitushiradi». Ota-onao`zfarzandiningtabiatini, birqarashdayoquningyuzidanshod-xurramligiyokixafaliginiboshqalarganisbatana’lodarajadabilganidek, chinma’nodagiiste’dodlisan’atkor-ijodkorhardoimo`zqadr-qiymatiniham, saviyasiniham, asarlariningumrinihamyaxshianglaydi. Buhammazamonlardano`tibkelayotganhaqiqat. Qolaversa, «Tanqidchidushmanorttiraman, debqo`rqsayokiundagiadolattuyg’usidanshafqattuyg’usiustunkelsa, adabiymuhitdahechqachonadolatbo`lmaydi» Ijodkorruhiyolaminibadiiyasaryozgankishiginayaxshibiladi. Ijodkorningadabiyot, she’riyatborasidaaytganfikr-mulohzalario`shaijodiyjarayonni, ruhiybirmuvozanatsizlikniboshidankechirgankishining e’tiroflaridir. Chunki «Shoirqaerto`g’risida, nimato`g’risidayozmasin, uavvaloo`zito`g’risida, o`zxalqivayurtito`g’risidayozadi».Gohidabundayqarashlaradabiyotnazariyasidarsli klaridaqaydqilinganqoidalargamuvofiqkelmasligihammumkin. Chunkiijodnihoyatdaindividualjarayon, - debyozadiBahodirKarim.

E.Vohidovning “Iztirob” kitobidahamuningo`ziaytganidek, “muallifdunyoqarashiningshakllanishyo`llariaks ettirilganturlijanrlardagimulohazalaro`rinolgan. To`rtbo`limdaiboratkitobninguchbo`limishoirvamunaqqidningadabiyo`ylari, qaydlari, xotiralari, etyudmaqolalardantashkiltopgan. Birinchibo`lim “Ulg’ayishazobi” debnomlangan.Undako`proqpublitsistikmaqolalar, hayotningmuhimmuammolarigabag’ishlangan, jurnalistlarbilanqilingansuhbatlarberilgan. Masalan, shoirNosirMuhammadbilansuhbat “Amerikaliko`zbeklar” debataladi.

"So`zotashi" debatalganbo`limdagimaqolalar "Shoirushe`rushuur" kitobidanolingan.Shubilanbirgaba`ziyangimaqolalarhamkiritilgan. Masalan, "O`zqadrinibilganso`zqadrinibilar" maqollarkitobigayozilganso`zboshibo`lib, undakitobning, maqolningahamiyatihaqidagapirilgan. Ayniqsa, maqolgaberilganta`rif e.Vohidovningolimlikqiyofasinihamkashf etishgaimkonberadi: "Maqollarbizuchunasrlarningsadosi, uzoqo`tmishbilanhamnafaslikhissiniuyg'otuvchimanguchaqiriq, zamonlararoko`prikdir.

Maqollar –hechbirpodsho e`lonqilmaganfarmon, hechbirdavlattomonidanbitilmagankonstitutsiyadir"[12].

YokiadabiyotshunosI.Haqqulovningkitobigayozganso`zboshisi "bahramandlik" debatalgan.Kitobgaso`zboshiyozganO`zbekistonXalqshoiri ErkinVohidovningaytishicha, biruchrashuvdamuxlislarungashundaysavolberishgan: "SizGyote, Eseninshe`rlarinitarjimaqildingiz, endiqachonbizgaAlisherNavoiyshe`rlarinitarjimaqilibberasiz?" Bug'ayritabiiytuyulgansavolgashoiro`shapaytdajavobbermaganligini eslab, "Zanjirbandsherqoshida" kitobiso`zboshisidashundaymulohazayuritadi: "AlisherNavoiyyashagandavrbilanbizningzamono`rtasidayarimmingyillikvaqtma sofasigina emas, judakattaijtimoiyongmasofasi, adabiytil, dunyoqarash, hayottarzimasofalaribor. Mutaxasisbo`lmagano`quvchigaNavoiyningasarlarinitushunibetishhozirdamuam mo. Demakki, Navoiyasarlarinisharhqilish, tafsirlash, ya`nio`shasavolbergankitobxonningso`zibilanaytgandatarjimaqilishzaruratibor... shuma`nodaiste`dodliadabiyotshunosolimIbrohimHaqqulovningqilganmehnatitah singasazovordir"[13].

---

[12]Воҳидов Э.Изтироб. Тошкент. "Ўзбекистон". 1992. 157-бет.
[13]Ҳаққулов И. Занжирбанд шер қошида. Тошкент, 1989. 5- 7 бетлар.

E.VohidovyanabirsuhbatlaridanbiridaNavoiygashundayta`rifberadi: “ Navoiy - cheksizvatubsizummon.Uningteranliklarigaboribetishham, poyonsizliginifikranqamrashhamoddiybandaningqo`lidankeladiganish emas...

Navoiynio`qimayqo`yish –uniyo`qotishbilanbarobar. Navoiyniyo`qotish esa, xalqimizuchuno`zlikniyo`qotishdemakdir. Negakiu –aslo`zagimiz, tomirimiz, uzoqtariximizjambo`lganqomusimiz, ruhiyne`matimiz.

Navoiyningtantiligi, teranligi, ulug’ligi – avvaloo`zbekningqalbigaxos, so`ngumumjahonniki” (“Iztirob”. 222-bet).

Ko`rinadiki, shoirvamunaqqidharbirqarashidahamishaulug’mutafakkirgayuksak ehtirombilanqaraydi. Shubilanbirga e.Vohidovningijodida, ijodiyo`sishidaAlisherNavoiyningo`rnibeqiyos. Shuninguchununingadabiy-tanqidiyishlari: maqolalari, talqinlari, tahlillaridaA.Navoiyijodigakengo`rinberilishiningsabablaridanbirihamshunda.

“Iztirob” kitobigaham “Shoirushe`rushuur” kitobidagikabibirqanchasuhbatlarkiritilgan. Masalan. “She`riyat –mehrdemakdir” suhbatimunaqqidNaimKarimovsavollarigajavobtarzidadunyogakelgan.Shoirningzamondoshi A.Oripovbilanmunosabatigaqiziqqanmunaqqidungasavolberar ekan, ularningijodiyuslubi, estetikqarashlariturlicha ekanliginiaytadi. e.Vohidovdamusiqiylik, she`riyravonlikustuvorlikqilsa, A.Oripovtig’dorsatrlarvashe`rlarniyoqtirishidankelibchiqibsavolberadi: Sizning estetikprogrammangizqanday? Busavolga E.Vohidovshundayjavobberadi: “Ijodyurakdagimehrva ezguliktuyg’usiningmevasi. Salbiyhodisalargamunosabatdapaydobo`ladigannafrattuyg’usihamo`shamehrva ezgulikhissitufaylidunyogakeladi. Ijodqilmoq – odamlaryuragigayaxshilikurug’ini ekmoqdebtushunaman. Buuhdaniharkimo`zuslubibilan, o`ziste`dodidarajasidaado etadi.SHoirlarbir-birigao`xshamasligibilanqadrlidir...

MenAbdullaOripovshe`rlariniyaxshiko`raman. Uningfikrlashtarzidagio`zigaxoslikmengayoqadi.

Satrlaridaasabningtoridektaranglikbor, kuyunchaklik, dardnoklik, oshkorkurashchanlikbor. engmuhimi, hechkimgao`xshamaydiganuslubibor”[14].

Ko`rinadiki, munaqqido`zzamondoshlaribo`lganshoirlarijodigahambefarq emas. Vaularijodigaxolis , samimiybahoberaolgan. Xulosaqilibaytadiganbo`lsak, shoirvamunaqqid e.Vohidovningadabiyjarayonbilanmulohazalaribugungikuno`quvchisigahamadabiy ot, ijodsirlarihaqidakengma`lumotberaoladi.

Onatiliningjonkuyartarg’ibotchisi.E.Vohidovningonatilimizhaqidagohsuyunib, gohkuyunibaytib, yozibkelayotganfikrlari, mazmundor, ilmiy-publitsistikmaqola, tadqiqotlarihamborki, mavzuimizshuxususda.

O`tganasrningsaksoninchiyillarioxirida, ma’naviyqadriyatlarimiztaqdiriuchunkurashqizigankezlarda, tilimizgadavlattilimaqomiberishto`g’risidagiqonunningilkloyihasimatbuotdabosilib , muhokamagaqo`yilgandi. O`shanda ErkinVohidov “O`zAS” sahifasida “O`zbekchasalomgao`zbekchaalikbo`lsin” degano`tkir, dadilmaqolabilanchiqdi. Sababi, loyiharustilidayozilib, o`zbektiligaxom-xatalao`girilgani, birqatorxatolariborliginidalillarbilanko`rsatibbergan, pirovardidako`pchilikningfikr-mulohazalari, taklif-istaklariinobatgaolinib, loyihato`ldirilib, anchamukammalholgakeltirilgan, 1989 yil 21 oktyabrdaqonunqabulqilingan edi. Ushbutarixiyvoqea, hurriyat elchisi, Mustaqillikningma’naviypoyondozihamyurtlari, hamkasblariqatori ErkinVohidovnihambehadruhlantirgan edi. Ardoqlishoirtilimizningboyligi, husni-jamoli, sofligi, muammolari, istiqbolihaqidamudomqayg’urib, jonkuyarlikqilibkelayotganfaolijodkorlardandir. Uning “Onatilim” (“Xalqso`zi”, 2003 yil, 21 oktyabr), “Tirikxazinayoxud “jahongashtaso`z” (“O`zAS”, 2009 yil, 27 fevral), “So`z – zabarjad, So`z – gavhar, oltin” (“Kitobdunyosi”, 2013 yil, 9 oktyabr, 2014 yil, 29 yanvar) maqolalarifikrimizdalilidir.

“Onatilim” tarixiyqonunqabulqilinganiga 15 yilto`lishimunosabatibilanyozilgan. “Birmartayashaydiganinsono`zqismatigao`zi

[14]Э.Воҳидов. Изтироб. 175 –бет.

egabo`lib, o`zgagamutebo`lmasdan, ozod-eminyashasin ekan. O`zonatilidaso`zlab, o`zOllohinggasig’inib, o`zota-onangnio`zudumingbilanko`molmasang, budunyogakelmaganinghamma’qul ekan. Bizshundaykunlarniboshdankechirdikki, hozirgiyoshlartinglabyoqaushlasalarajab emas…”. Maqolaningbuilksatrlariyoqo`quvchiniqiziqtiribqo`yadi, o`ygatoldiradi, hushyortorttiradi. Kechagitarixdan, istiqlolsharofatidanhikoya, misollarva’daqilinayotganianglashiladi. Muallifo`kinchliohangdaboshlanganso`zlarinio`tgankundannolish, umriniyashabo`tgantuzumgayanabirtoshotibqo`yishdebanglamaslikni, kechagikunxatolaridansaboqchiqarishxayrliishliginipisandaqiladi. Maqolaning “E, o`zimiz ekanmiz-ku”, “Tilfidoyilari, qaydasiz?”, “Nelartopdik, nelaryo’qotdik”, “Jahontajribasiva “izm”lar”, “BobilmiyokiVavilon?”, “G’alatimashhur”, “Proba” o`zbekchadaqandaybo`ladi?” kichiksarlavhachalario`ziyoquningmazmuni, ko`tarilganmuammolaridandarakberibturibdi.

Muallifistibdodzamonidaonatilimiznufuzipasayib, xizmatdoirasitorayib, hukmrontilsoyasidaqolibketganligini, ayrimyurtdoshlarimizo`zyurtitiliqolibo`zgatildagapirish, yozishgamajburbo`lishganiyoxudshunima’qulko`rishgani, tarkiodatamrimaholgagohjiddiy, gohtagizilhazilmisol, dalillarkeltiradi.

“Tirikxazinayoxud “Jahongashtaso`z” maqolasig’aroyibsarlavhasibilanoqdiqqatnitortgan, o`qishgarag’batuyg’otgan, barchagama’qul, manzurbo`lgan edi. Bizhayotda, ijoddatez-tezduchkeladigan, ko`pishlatadigan, lekinkelibchiqishi, “tarjimaiholi”, ma’naviy, axloqiychegarasi, qismatibilanunchalikqiziqmaydiganancha-munchaso`zlarning etimologiyasi, bugungiholatigajiddiy e’tiborqaratadi, mag’zinichaqibberadi, qiyosiytahlillarqiladi. “Ulg’ayganso`zlar”, “Birpasnechadaqiqa?”, “Fuqarolardeyishto`g’rimi?”, “Madinavamadaniyat”, “g’arib, g’aroyibso`zlar”, “Tilningjonibor” fasllarimisol, dalillarga, tahlil, tadqiqlargaboy.

Muallifso`zningbamisolitirikjondekhayotkechirishi, tug’ilishi, kamoltopishi, zavolgayuztutishiniqayd etar ekan, istak,

xohishma'nolarinianglatganirodaso`zio`sibqalbqudrati, qat'iyatni, Boburruboiysidaazob-uqubatnibildirganmehnatso`zibugungikundabaxt-saodatomili, shon-sharafishigaaylanganini eslatadi. Navoiyning

Qaroko`zum, kelumardumlig' emdifanqilg'il,

Ko`zumqarosidamardumkibivatanqilg'il –

misralariavvalanglatgan, hoziranglatayotganma'nolardoirasitadqiqidaqorako`zvako`zqorasibirikmalaridaha mo`zgachama'nobo`yoqlariniilg'aydi. Tahliljarayonida "bilsangizhamqaytaray" deganpisandagakelsak, bu, birinchidan, kamtarlikbo`lsa, ikkinchidan, "Qaroko`zum" haqidaolim, shoir, san'atkorlarningbirqanchasharhlarimavjudbo`lsa-da, bushohg'azalningteranmazmun-mohiyatito`liqochibberilmaganligigaishora, nazarimizda. Shoirlarsultonining "Birposchutundino`tdiulxayl" misrasigazarrabinnigohiniqadab, lug'atlardapostunningsakkizdanbiri, birsoatgatengtungimuddat, soqchi, posbon, ruschachasovoyma'nosiniberuvchiatama ekanliginianiqlaydi.

ErkinVohidovushbumaqolasidahamNavoiydahosiga, lisoniyboyligi, tengsizmahoratigamurojaatqiladi, ibratlimisollarkeltiradi. Hayratlanarlisi, Navoiybobomizanchayinshoirlarto`pori, jaydarihisoblabishlatishni epko`rmaydigansupurgi, tishqirchillatishkabiso`zlarniqo`llab, ajibma'nolarchiqargan edi.E.VohidovSharqvag'arbadabiyotidanchuqurxabardorligi, Navoiy, Bobur, Fuzuliy, Mashrabvaboshqaulug'larshe'riyatinisinchiklabo`rganganligi, ulargamuxammaslarbog'lagani, sharhlarbitgani, tarjimalarqilgani, betinimizlangani, zahmatchekkaniuchunhamtaniqlinozim, g'azalnavis, dostonnavismaqomigayetishga, "Yoshlikdevoni", "Muhabbat", "Tiriksayyoralar", "Nido", "Ruhlarisyoni" kabiyetukasarlaryaratishgamuvaffaqbo`ldi. MuallifningMahmudQoshg'ariybobomizningkitobiyostig'imizostidabo`lmog'ikera kliginita'kidlashi, arablargrammatikaustidatortishibqolishsa, Zamaxshariybundaydebyozgandeyishlaribilanbahstugashini eslatishibejiz emas.

“So`z – zabarjad, so`z – gavhar, oltin” maqolasinimuallifshoir, adib, publitsist, lingvist, muarrix, faylasufbo`libyozgan, desakmubolag’abo`lmas.Ushbumaqolasidahamshoirajib, sirli, sehrliso`zolamigasayohatqiladi, so`zniidrok etish, ildizigaetish, mag’zinichaqishdao`quvchinihamhamrohlikka, hamkorlikkachorlaydi. Muallifaytganichabor: “So`zni eshitamiz, so`zlashniqotiramiz, uningmag’zinichaqish esaaksarxayolimizgakelmaydi. “Ko`z”, “Uz”, “El”, “Omonat”, “Bo`l”, “Chaq”, “Yurak”, “Ko`k”, “Oy” kabiso`zlardanurchiganyangiso`z, atamalartarixi, tadqiqinio`qishmaroqlivahuzurbaxsh.
O`zagichaqso`zibilanbog’liqyigirmabeshso`z, birikmanisanadim, oxirigugurtchaqish, so`zmag’zinichaqish, chaqchaqlashibolishbilantugaydi. Ana, tilimizningimkoniyatlariyumuallifninghafsalasi!”.

“Olimlar, topibbering, qaysitildaquyoshningo`ndanortiqismibor! Qaysitildaosmonnikamalakranglaridekettixilnombilanataydilar?Osmon, falak, samo, charx, gardun, fazo, ko`k… Arsh, davvor, minusingarikamishlatiladiganxosso`zlarhamsanalsaro`yxatyanadauzayadi” – faxr, g’ururbilanyozadishoir.Oy, el, ko`zso`zlarihamtandirganuzilgannondayyangiso`z, birikmalaryasashdaxamirturushvazifasinio`tagan ekan.

“Uzum” yedim, “uzum” dedim, bilsamtokdanuzibyedim, degandek, qo`limbilanishkomdanuzumuzaturib, buso`zninguzmoqdanolinganixayolimgakelgan edi. Axirungannarsaniunum, g’ujo`sganmevanig’ujum, jamiyattuzilishinituzum, cho`g’ningqo`ridanqolgankulniqurum, deymiz.Og’izgasolibyutganimizniyutum, tomoqdanqult etibo`tgansuvqultumbo`lganidek, ishkomdanuzibyeganimizuzumbo`ladi-da… Kuraydiganqurolimizkurak, ichkia’zoichak, gultubidaturadiganidishtubak – bizunituvakdeymiz – ekaninibilishqiyin emas, lekinko`ksimizdagursillaburganyurakniyurakdeyishto`g’rimiyokiurak? YUrakyuradimi, uradimi?…

Sajusulidagiushbushoironasatrlar, terantahlillar, go`zaliboralarnimaqolamizdaataylabko`proqkeltirayotibmiz, tokijo`n, jaydariifodalarimnozik, nafis, taassurotnisusaytirmasindeb.

Maqolaning "Engavvalgiso`z", "Oyfarzandi", "Ko`mirgaaylanganumr", "Damashqdamashq", "Maoshvaosh", "Ismiyaminningismiyaminmi?" boblario`zialohidag'aroyib hikoyalar, ularnialbattao`qishkerak, aytibberilsajozibasikamayadi.

Mualliffikricha, o`zbektiliuchbuyukdaryo – turkiy, arabiy, forsiydansuvichishbarobarida eskilotin, xitoy, mo`g'ul, rus, Yevropatillaridanbahraolganiboisboy, hechbirtildabo`lmaganshakldoshso`zlarsan'atituyuqo`zbektilidabor, boshqaxalqdayo'qaskiya, so`zo`yinibizdamavjud.

Tilto`g'risidaxalqarobitimyo'qligini, xalqlarbir-biridanso`zvaatamalarnihechijozatsizolishlari, o`zlarigamoslabistaganshaklgasolishlari, xohlaganma'noniyuklab, tanibbo`lmasholgakeltirishlarinita'kidlaganmuallif ("og'izdagitilgaxo`jayinlikqilishimizmumkin, lekinjamiyathodisasibo`lgantilgahukmo`tkazishimkonsiz") xorijgaboribqolganvatandoshlarimiznio`ylab, ehtiyotbo`libso`zishlatishdanogoh etadi. "Ustozotangdanulug'" iborasixususidafikryuritib, otadanazizvaulug'kishiningyo'qligishak-shubhasizligi, maqolxalqijodi ekanligi, ijod esabadiiyatsiz, badiiymubolag'asizbo`lmasliginita'kidlab, fikriniasoslashuchundalillarkeltiradiki, bumuallifningpublitsistikada (she'riyatidaham) qo`llaydigansinalganusullaridandir. Insonboshitoshdanqattiq emasligi, yigittog'niuribtalqonqilolmasligi, dunyonisuvbossato`piqqachiqmasligibarchagaayon, lekinmaqolnihechkimnoto`g'ridemaydi: "Odamlardatafakkurkuchiortgansaritasavvurkuchikamayibbormoqda. Zavq-shavqo`rninisovuqhisob-kitob egallamoqda.Aqlvayurakbahsidahissiyotyengilib,

quruqmantiqg’alabaqilmoqda. Bujamiyatuchunxatarlihol” – deganxulosagakeladiolim.

Tilimizgaxosyanabirjihatga – qadimdatur, yur, yot, ot, chopkabiqisqa, birbo`g’inliso`zlaraskarlikdako`pishlatilgani, buyruqberishgaqulaybo`lganligiga e’tiborbergan, ma’qullaganmuallifo`zimizgaosonbo`lsinuchunso`zniqisqartirish (MuhammadRahim, Mamaraim, Maraim, Mirim), atamaningyarminiyutish (ko`zingnioch, oyoqostigaqaradeyisho`rnigako`zinggaqaradeyish), joynomlarininoto`liqaytish (Anjan, Rishtonvah.k.) nojoyizmantiqqazidligini, tarkiodat – amrimaholbo`layotganinikuyunibyozadi, gapiradi.

Meno`zbekmandeganharbirinsono`zbektiliuchunqayg’urmog’ikerak. Chunkionatili — umummillatmulki, tiloldidagimas’uliyathamumummilliy. Tilyolg’izmutaxassislarningmulki, xususiytomorqasi emas, uniboyitish, go`zalqilish, xas-xashaklardantozalash, unutilgan, ma’nosio`zgarganso`zlarnitiklashhammaningishi, maqolalaryozishgatayyorlanishjarayonidasaksondanortiqunutilgan, ma’nosio`zgarganyobuzilganso`zlarnitopdim.

ErkinVohidovtiluchunqayg’urish, uniboyitish, sofliginisaqlashhammaningishi, der ekan, engavvalo, tilshunoslar, adiblar, ijodkorziyolilarninazardatutadi.Qilniqirqyoradigan, beshjildli “Izohlilug’at” niyaratgan, ko`pkitob, tadqiqotlarbitgantilshunoslargadam-badammurojaat etib, AlibekRustamov, ShavkatRahmatullaevsingaritaniqliallomalarnominitutibg’oyatmushkulvamurakkabish – “Etimologiklug’at” tuzilishini, tilmuammolariniko`tarishdafaolbo`lishgaundaydi.

E.VohidovniadabiyotshunosS.Umirov “So`zzargari, tilimizjonkuyari” debataydi. Haqiqatanhambuyuksakbahogahammashoir, adib, olimnihambirdekmunosibdebbo`lmaydi. Birnechatilni, engavvalo, onatilinichuqur egallagan, “egarlagan”, uningboyliklari, nazokati, tarovati, tovlanishlaridankengxabardor, so`znio`zhukmigato`liqbo`ysundirgan, soqqadayo`ynatadigansan`atkorlarginaengyuksakta`rifgaloyiqdirlar.

Shoirningo`quvchilargatandirdan endiuzilgannondektaqdim etganharbirshe`r, doston, drama, maqola, tarjimalari (ayniqsa, tanqidchiliko`zvaqtida, tezkormunosabatbildirgan, yuqoribaholagan “Yoshlikdevoni”, “Nido”, “Ruhlarisyoni” dostonlari, g’azallarsharhi, “Tiriksayyoralar” turkumi, “Shoirushe`rushuur”, “Iztirob” kitoblari, o`zbekchagao`girilgan “Dog’istonim”, “Faust”, “Forstaronalari” ijodiykamoloti, badiiymahoratibobidayangibosqich, o`zigaxoscho`qqi ediki, buko`pjihatdanasartiliustidajiddiyishlash, so`zummonigachuqurkiribborish, betinimizlanish, topishsamarasi edi.

“So`zdurlaritermoqdirishim” — shoirningqutlug’maqsadi, estetikkredosi, butunijodi — buningisboti. She`riyatidabevositatilga, so`zgabag’ishlangantizmalari (masalan, “Onatilimo`lmaydi” (1976), “Ilzaxonim” vahokazolardantashqari, ulargabilvositadaxldor, aloqadorsatrlarianchagina.

Shoirbuyukbobokalonimizijodinikeng, chuquro`rganishzamonikelganidanbenihoyashod, xurram, Navoiyg’azallarigamuxammaslarbastalaydi, sharhlaryozadi.

ShoirningN.Karimov, U.Normatov, N.Otaxonov, N.Muhammad, Q.Ochilov, SH.Otabek, Sh.Jabborovvaboshqalarbilansuhbatlari, maqolalari, she`r, g’azallarisharhidahamtilga e`tibor, so`zmas`uliyatigaoidmuhimfikrlaribratlimisollarko`puchraydi. Muallifistiqlolyillarida “Onatilim”, “Tirikxazina”, “So`z — zabarjad…” nomlisalmoqlitadqiqotlarbilanchiqdi.

Xulosaqilibaytganda,ErkinVohidovningyanabirkattaxizmati — tilimizgaoidilmiy-publitsistikmaqola, nutq, suhbatlari, izlanishlari, jonkuyarliklarialohidamulohazayuritib, tadqiq etishgaloyiq.

XULOSA

O`zbekistonQahramoni, xalqshoiri ErkinVohidovhamgo`zal, purma`nobadiiyasarlari, qoyilmaqomtarjimalari, tilga, so`zgaoidilmiy, publitsistikmaqolalari, maroqlisuhbatlaribilanmadaniyatimiztaraqqiyotigasalmoqlihissaqo`shibkelayotgan faolijodkorlardan.ErkinVohidovningbetakror, she’riy, dramatikasarlari, qoyilmaqomtarjimalari, hofizlartilidantushmaykelayotgango`zalg’azallariadabiyot, ma’naviyatshaydolariqalbinizabt etgani, yurtimizsarhadlarioshayaqin-yiroqmanzillargayetgani, madaniyatimizxazinasiniboyitibkelayotganigayarimasrdanoshibketdi. Buhaqdako`piliqgaplaraytilgan, yozilgan. BuyukshoirlarimizNavoiy, Bobur, Mashrab, ulug’allomalarKoshg’ariy, Zamaxshariylarshundayzotlardandir. Qolaversa, yaqintariximizdayashabo`tganQodiriy, Cho`lpon, Oybek, G’afurG’ulom, HamidOlimjon, AbdullaQahhor, Mirtemir, OdilYoqubov, ShukurXolmirzaev, Tog’ayMurodkabiadiblar, OzodSharafiddinov, G’aybullaSalomovkabiolimlarninggo`zal, latifasarlarixotiramizdabirma-birjonlanadi. O`zbekistonQahramoni, xalqshoiri ErkinVohidovhamgo`zal, purma’nobadiiyasarlari, qoyilmaqomtarjimalari, tilga, so`zgaoidilmiy, publitsistikmaqolalari, maroqlisuhbatlaribilanmadaniyatimiztaraqqiyotigasalmoqlihissaqo`shibkelayotgan faolijodkorlardan.

Tiluchidaturgandard, muammo, fikr-mulohazalar, orzu-armonlar, izlanish-kuzatishlarnibemalolifodalashgakengmaydonochibberadiganjanrilmiy-badiiypublitsistikadirki,ErkinVohidovuningimkoniyatlaridanunumlifoydalanibkelmoqda. “Shoirushe’rushuur”, “Iztirob” kitoblari, matbuotdagimaqola, suhbatlari, efir, ekran, uchrashuvlardagichiqishlaribuningdalili. O`tganasrsaksoninchiyillaradog’i, tilimiztaqdiri, muammolarihaqidagaplarayniqizigankezlarda ErkinVohidovma’naviyatimizjonkuyari, mohirpublitsistsifatidahamfaollikko`rsatdi.

Ma`lumki, ijodning, ijodkorningshakllanishidaijtimoiy-siyosiyvaziyatadabiymuhit, tarbiyaningahamiyatiqanchalarkattabo`lmasin, baribiris`tedoddarajasi, fuqoralikvijdoni, iymon-e`tqodihalqiluvchiahamiyatga egabo`ladi. Yanashunisiborki, hattoqulaysharoitdahamijodg`oyato`zigaxos, iztirobvaqiynoqlargato`labetinimizlanishlar, ziddiyatlarichidakechadi.ErkinVohidovningijodiyyo`linikuzatganda, bufikrlargaisbottopishmumkin.Xulosaqilibshuniaytganda:

1.E.Vohidovningadabiy-tanqidiyfikrlariuningdunyoqarashi, badiiy-estetikvama’rifiytafakkuriningtarkibiyqismisifatidagimilliyqadriyat ekanligiyaqqolnamoyonbo`ladi.

2. Tahlilqilganimizasarlari(taqriz, so`zboshi, maqola, bahs, adabiy-tanqidiysuhbatkabijanrlar) ijodkorningo`zigachabo`lganko`pasrlikadabiy-tanqidiytafakkurtajribasidanfoydalangani, ularniijodiyrivojlantirganiniko`rsatadi.

3.E.Vohidovningbadiiyijodqonuniyatlarigaoidfikrlariteran, qamrovli ekani, unietukadabiyvailmiymushohadalarsohibideyishgaasosberadi.

5. Shoirningshe’riyat, so`zqadrivaijodkormas’uliyatigadoirqarashlari, garchimavjudan’anaviyfikrlarbilanbog’liqbo`lsaham, yangitalqinlar, o`zigaxosizohvachuqurmazmunnimujassam etganibilanahamiyatlidir.

Fikrimiznishoirvamunaqqid, xalqsevganijodkor e.Vohidovningquyidagiso`zlaribilantugatsak: “Baxtshundaynarsaki,

borligidaunikishisezmaydi, yo'qligidaorzuqiladi. Baxtliodam «menbaxtliman» debolamgajarsolmaydi. Insonhechqachonbaxtgato`ygan, baxtimyetarli, degan emas.Aslida, hayotdabirormaqsadbilanyashashningo`zi — baxt. Maqsadsizyashashshundayko`rgilikki, uhechkimningboshigatushmasin! Kishidamaqsadbo`lsa, unga erishishyo'lidakurashish, mashaqqatchekish, ta'na-dashnomlar eshitibkuyib-yonibyurishham — baxt".

Umuman,ErkinVohidov- tomma`nodagimilliyshoirvavatanparvar, fidoyimunaqqid, o`zbektilivaadabiyotiningjonkuyari. Hozirgizamono`zbekshe`riyatitaraqqiyotini, o`zbekadabiyotirivojini, o`zbektanqidchiligitarixini ErkinVohidovijodisiztasavvur etibbo`lmaydi. Shoirasarlariningtarbiyaviy estetikvag`oyaviybadiiyahamiyati, adabiy-tanqidiyqarashlariningahamiyatinihoyatdakattadir.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

Ҳуқуқий норматив ҳужжатлар:

I. Ўзбекистон Республикаси қонунлари:

1. Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ги қонуни (1997 йил 29 августда қабул қилинган) . Баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. -Т.::Ўзбекистон. 1997.

II.Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари:

2. Ўзбекистон Республикасининг "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури" Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. -Т.::Ўзбекистон. 1997.

III.Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг асарлари:

1. Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси. Тошкент. «Ўзбекистон». 2000.- 345 б.
2. Каримов И.А. Юксак маънавият- енгилмас куч. Т.”Ўзбекистон”. 2005. – 173 б.

3. Каримов И. А. Адабиётга эътибор- маънавиятга, келажакка эътибор. Тошкент, “Ўзбекистон”, 2010. – 39 б.

IV**. Асосий адабиётлар:**

Илмий рисола, дарслик ва ўқув қўлланмалар:

4. Адабиёт назарияси. Иззат Султон. Тошкент. «Ўқитувчи» 1989.- 378 б.
5. Адабиёт ва санъат. Адабий-танқидий мақолалар. Тошкент, 1988. – Б. 232.
6. Баҳодир Карим. Руҳият алифбоси. Тошкент. Ғ.Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи. 2016. 359 б.
7. Белинский В. Адабий орзулар. Т. 1987.- 262 б.
8. Валихўжаев Б. Ўзбек адабиётшунослиги тарихи. – Тошкент: Ўзбекистон, 1993. – 191 б.
9. Воҳидов Э. Шоиру, шеъру шуур. Тошкент.”Ёш гвардия”. 1987. 224 б.
10. Воҳидов Э.Изтироб. Тошкент. “Ўзбекистон”. 1992. 332 б.
11. Воҳидов Э. Сўз латофати. Тошкент. “Ўзбекистон”, 2014. 147 б.
12. Ёқубов Ҳ. Адабий-танқидий мақолалар. Тошкент. Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1972. – 289 б.
13. Каримов Ҳ. Истиқлол даври адабиёти. Дарслик. Тошкент.”Янги нашр”. 2010. 291 б.
14. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. Т. : Ўзбекистон, 2000, - Б 65.
15. Навоий Алишер. Мукаммал асарлар тўплами. – Тошкент: Фан, 1997.Т. 12. – 282 б.
16. Назаров Б. Ҳаётийлик –безавол мезон. Тошкент.» Ёш гвардия». 1984.- 178 б.
17. Назаров Б., Расулов А., Ахмедова Ш., Қаҳрамонов Қ. Ўзбек адабий танқиди тарихи. Тошкент. “Тафаккур қаноти”. 2012.- 412 б.
18. Норматов У. Етуклик. Тошкент. Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1983. – 367 б.

19. Норматов У. Ижод сеҳри. – Тошкент: Шарқ НМАК, 2007. –351 б.
20. Ойбек. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. – Тошкент: 1979. Т.14.– 438 б .
21. Раҳимжонов Н. Мустақиллик даври ўзбек шеърияти тамойиллар, тажрибалар, сабоқлар). – Т.: «Фан», 2007. – 260 б.
22. Раҳимжонов Н., Ҳамидова М. Ҳалима Худойбердиева лирикаси. – Т.: «Фан», 2004. – 160 б.
23. Расулов А. Таҳлил, талқин, баҳолаш. – Тошкент, 2006. – 275 б.
24. Расулов А. Бадиийлик безавол янгилик. Тошкент. Шарқ НМАК. 2007.232 б.
25. Содиқ Санжар. Ижоднинг ўттиз лаҳзаси. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 319-324.
26. Солижонов Й. Сўнмаган шиддат. Китобда: Мен сиздан сабоқ олдим. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007. – 64 б.
27. Тоғаев О. Ибратли сабоқлар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1987. – 211б.
28. Шарафиддинов О. Биринчи мўъжиза. Адабий-танқидий мақолалар. Тошкент. Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1989. – 378 б.
29. Шарафиддинов О. Ижодни англаш бахти. Тошкент. “Маънавият”, 2006.- 432 б.
30. Қаҳҳор Абдулла. Ёшлар билан суҳбат. – Тошкент, 1978. – 44 б.
31. Қуронов Д. Адабиётшуносликка кириш. – Тошкент: Фан, 2007. – 226 б.
32. Қўшжонов М. Қалб ва қиёфа.Тошкент. Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1978. – 221 б.
33. Ғайбулла ас-Салом., Сайди Умр. Толибнома. – Тошкент: Шарқ, 1997. – 104 б.
34. Ғафуров И. Жозиба. Тошкент. 1970. 159-бет.
35. Ғафуров И. Лириканинг юраги. Тошкент. “Ёш гвардия” 1982, 57-бет.
36. Ҳамдамов У. Янгиланиш эҳтиёжи. – Тошкент: Фан, 2007. – 195 б.

37. Ҳаққулов И. Занжирбанд шер қошида. Тошкент, 1989. 5- 7 бетлар.
38. Ҳаққулов И. Тақдир ва тафаккур. Тошкент, Шарқ НМАК. 2007.

V. Қўшимча адабиётлар:

Бадиий адабиётлар:

39. Воҳидов Э.Изтироб. Тошкент. “Ўзбекистон”. 1992. 157-бет.
40. Воҳидов Э. Сайланма. 1-жилд. Ишқ савдоси. Т.: «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни бош таҳририяти, 2000.

Илмий журналлардаги мақолалар:

41. Норматов У., Ҳамдам У. Дунёни янгича кўриш эҳтиёжи // Жаћон адабиёти, 2002 йил, 12-сон.

42. Норматов У., Болтабоев Ҳ. Янги назарий тамойиллар. Жаҳон адабиёти, 2008, март, 154-163 бетлар.

Луғатлар:

43. Ҳомидий Ҳ., Абдуллаева Ш., Иброҳимова С. Адабиётшунослик терминлари луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1970. – 299 б.
44. Ҳотамов Н., Саримсоқов Б. Адабиётшунослик терминларининг русча - ўзбекча изоҳли луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1983. – Б. 375.

В. Интернет сайтлари:

45. www. Зиё/ нет
46. WWW. нуќф. интал. Уз
47. www.kh-davron.uz,

MUNDARIJA:

KIRISH---

IBOB.ErkinVOHIDOV – SHOIRVAMUNAQQID----------------

1.1.ErkinVohidovhayotivaijodiy faoliyatihaqida---

1.2.Adabiyot, ijodhaqidagiadabiy-tanqidiyqarashlari---

II BOB. e.VOHIDOVNINGMUNAQQIDLIK MAHORATI---

2.1. Adabiysuhbatlardashoirva

tanqidchiqiyofasi---

2.2. Tanqidchivaadabiyjarayon---

XULOSA---

FOYDALANILGANADABIYOTLARRO`YXATI------------------------